

AJDA

Akademija za demokracijo

PRIROČNIK

Sofinancira
Evropska unija

T|F The Transatlantic
Foundation

2025

Kazalo

O DEMOKRACIJI NASPLOH	4
KAKO SPREMENITI SVET	12
ZAKAJ IN KAKO SE ORGANIZIRATI.....	17
ČE TE NI, MANJKAŠ, ALI KAKO KOT DRUŽBENO GIBANJE VZPOSTAVITI MEDIJSKO PRISOTNOST.....	26
KAKO VZPOSTAVITI MEDIJSKO PRISOTNOST ZA KOMUNICIRANJE DRŽAVNE INICIATIVE	35
NEKATERI PRAVNI VIDIKI AKTIVNE PARTICIPACIJE.....	41
POBUDA PROTI IZGRADNJI MALE HIDROELEKTARNE POD HUDIČEVO BRVJO V ŠKOFJI LOKI.....	47
BALKAN RIVER DEFENCE.....	51
ŠTUDENTSKA ZASEDBA FDV.....	57
REFERENDUM O VODI, INŠTITUT 8. MAREC	62

O DEMOKRACIJI NASPLOH

Gorazd Jurman

Republika Slovenija je, kot to določa Ustava RS, demokratična republika. Načine izražanja volje volivcev ob Ustavi določajo še Zakon o volitvah v državni zbor, Zakon o volitvah predsednika, Zakon o lokalnih volitvah, Zakon o Državnem zboru, Zakon o Državnem svetu, Zakon o Vladi Republike Slovenije, Zakon o Ustavnem sodišču, Zakon o volitvah poslancev v Evropski parlament, Zakon o evidenci volilne pravice, Zakon o referendumu in ljudski iniciativi ter Zakon o političnih strankah in Zakon o volilni in referendumski kampanji ter tudi Kazenski zakonik RS in tako naprej. Oprelitev demokracije, ki jo najdemo v SSKJ, pravi, da je to »politična ureditev z vladavino večine«, kjer se torej odločitve sprejemajo z voljo večine, k čemur dodaja, da demokracija »varuje osebne in politične pravice vseh državljanov«. Zgoraj navedeni zakoni in pravni akti tako skrbijo v prvi vrsti za to, da bo pri odločanju o političnih vprašanjih (pod poštenimi pogoji) sprejet tisti predlog, ki ga podpira večina volivcev, če le ne posega (pretirano) v osebne in politične pravice vseh državljanov.

Ideja, da je treba zagotoviti zmago tistega predloga, ki ga podpira večina, ni nujno vedno dobra. Tako nikoli ne odločamo o najboljši znanstveni hipotezi in tudi pri glasovanju o avtu leta večina ljudi ve, da najbolj priljubljen avto ni nujno tudi najboljši. Demokracija je tako v tem smislu nekoliko posebna ureditev. Platon ji v Državi očita, da je slaba, ker temelji na načelu večine, večina ljudi pa je nesposobna razumske presoje o svojih pravih interesih in se pogosto odloča emocionalno, kar za politiko ni dobro. To pripombo v številnih oblikah in inačicah slišimo tolikokrat, da se večina ljudi z njo ne le strinja, pač pa jo jemlje za nekakšno zdravorazumsko resnico. Zato bi bilo vsaj občasno smiselno obnoviti argumente, ki govorijo demokraciji v prid.

Prvi razlog za demokracijo je utilitarističen, kar pomeni čisto praktičen. Družbe tvorijo posamezniki z zelo raznolikimi interesi, željami in družbenimi vlogami. Ker se ti med seboj velikokrat izključujejo, je skoraj nemogoče najti politične rešitve, ki bi zadovoljile vse, zato kar obči interes ne obstaja. Zato je najpravičnejša rešitev teh konfliktov tista, ki prinese zadovoljstvo večini, saj se tako najbolj približamo temu, kar si neka skupina želi kot celota. Taka rešitev je najbolj poštena, in kot si predstavlja Bentham, tudi najvarnejša. Alternativa taki ureditvi predstavlja vladanje enega ali nekaterih in v tem primeru ne moremo biti prepričani, da se bodo ti odpovedali svojim lastnim sebičnim interesom. Demokracija predstavlja obliko nadzora, kjer manjšinski sebični interesi ne morejo prevladati nad večinskimi. Večini ljudi se tako razmišljanje zdi in-

tuitivno kar resnično. Vendar pa poštenost ureditve ne zagotavlja tudi smiselnosti tega, kar si večina želi. Večina si lahko želi popolnoma neumnih stvari, za kar imamo v sodobni politični zgodovini obilo zgledov. Vprašanje torej je, ali lahko demokracija ponuja kakšno zagotovilo, da bodo odločitve večine tudi dobre in resnične, ne le prijetne tej večini.

Drugi razlog v prid demokraciji je povezan s trditvijo, da pod določenimi pogoji demokratično odločanje čim večje skupine ljudi najzanesljiveje vodi k resničnim spoznanjem. Argument je v nekoliko zabavni matematično-statistični podobi leta 1785 predstavil Marquis de Condorcet. Condorcet je bil prepričan, da za demokratično odločanje obstajajo logični, matematični oziroma verjetnostni razlogi. Zagovarjal je namreč tezo, da v pogojih, kjer ima odločevalec več kot 50 % ($p > 0,5$) možnosti pravilne odločitve, verjetnost sprejema pravilne skupne odločitve narašča s številom odločevalcev, kar popravi možnosti napak posameznikov. Natančneje: ker ima v primeru odločanja večina praviloma nekoliko bolj prav, to izniči možnosti napačnih sklepanj manjšine. Tako se verjetnost pravilne odločitve povečuje z deležem potencialnih volivcev, ki zares oddajo svoj glas, in več kot je volivcev, večja je verjetnost, da bodo imeli prav.

Pri tem niti ni nujno, da imajo volivci na voljo iste informacije, saj je za »kolektivno pamet« celó boljše, če predstavo o tem, kaj storiti, vsak od njih oblikuje s svojega zornega kota. Toda, da bi ta matematični argument imel kak smisel, morajo biti izpolnjeni določeni pogoji. Prvič: čeprav so nekatere odločitve sprejete na podlagi napačnih ali nepopolnih informacij, večina informacij ne sme biti lažnih oziroma manipulativnih. Drugič: volivci morajo biti samostojni in neodvisni; ne smejo se odločati na podlagi istih (pristranskih ali napačnih) informacij. In tretjič, sistem mora biti zmereno pravičen, kar pomeni, da ne sme vnaprej izključevati nekaterih glasov. Resnici na ljubo Condorcet opisuje porotno sojenje, kjer je mogoče vsaj zahtevo po resničnih informacijah do neke mere zagotoviti z avtoriteto sodišča, toda argument bi lahko dokazoval tudi smiselnost demokratičnega odločanja.

Poglejmo, kaj se zgodi, če Condorcetove zahteve niso izpolnjene. Leta 1997 je Fareed Zakaria v članku z naslovom *The Rise of Illiberal Democracy* opozoril na pojav iliberalnih demokracij. Po padcu socialističnih družbenih ureditev so se namreč za demokratične razglasile številne države, ki so bile to bolj na papirju kot zares. Vlade teh držav so bile sicer res izvoljene na zmerno demokratičnih volitvah, vendar pa niso spoštovale klasičnih liberalnih vrednot, kot so svoboda tiska, politična enakost ali neodvisnost sodstva. Danes obstajata v grobem dva modela take iliberalne demokracije. Prvi model te iliberalnosti danes lahko vidimo na delu na Madžarskem ali v Rusiji. Tam je (ob številnih drugih težavah) redno kršena oziroma onemogočena pravica do svobodnega delovanja medijev. Ta omejitev sicer ne pomeni, da bi bile opozicijske

stranke zares prepovedane in da volivci zato nimajo možnosti izbire. Najbolj vztrajni, bistri in angažirani državljani se bodo do resničnih spoznanj seveda zmogli prebiti, čeprav ob tem nemalokrat dobesedno tvegajo življenje. Toda večina volivcev si o delovanju ali programih političnih strank težko ustvari objektivno sliko, saj so skoraj vsi mediji (nekateri neposredno in drugi posredno, prek finančnih vzvodov) odvisni od vladajoče politike. V iliberalni demokraciji še vedno lahko drugim sporočate, kakšno je vaše stališče o nekem problemu, ampak domet vašega sporočila je precej omejen. To pa onemogoča oblikovanje mnenja skupnosti, ki bi bilo utemeljeno na različnih, nepristranskih in zanesljivih informacijah. In če večina do teh informacij nima dostopa, ne more sprejeti pravilne, dobre, resnične odločitve, saj so možnosti zanjo pri večini posameznikov, če ostanemo pri Condorcetovem matematičnem argumentu, manjše kot 50 % in z naraščanjem števila volivcev v resnici možnost sprejema dobre odločitve pada. Kar, mimogrede, meče drugačno luč tudi na poročila o 99,9-odstotni volilni udeležbi v Severni Koreji.

Drugi model iliberalnosti lahko danes vidimo v Izraelu, kjer dobra polovica prebivalcev države (Palestinci na zasedenih ozemljih, t. i. Greater Israel) ne le da nima medija, prek katerega bi lahko artikulirala svoja politična stališča, ampak sploh nima političnih pravic, denimo pravice do tega, da volijo ali so voljeni. Večina palestinskih prebivalcev ne more sodelovati na volitvah, ne kot volivci ne kot kandidati, kar zopet, če ostanemo pri matematično-statističnih pomislekih, pomeni, da je določena skupina ljudi vnaprej izločena iz procesa političnega odločanja. Po analogiji s Condorcetovim opisom sojenja je to še najbližje temu, da med porotnike pripustimo le sorodnike storilca (ali žrtve), vse ostale pa kot porotnike zavrnamo. Rešitve, ki bi upoštevala tako obremenilne kot olajševalne okoliščine, v takem primeru enostavno ne moremo doseči, zato bo vsaka taka odločitev nujno slaba. Neupoštevanje zahtev po poštenosti (sojenja) ima tudi pri političnem presojanju čisto tehnične posledice: zmanjšuje se možnost sprejema dobre oziroma pravilne odločitve.

Če obe te pripombi beremo skupaj, velja nekako takole: demokracija je smiselna in pogojno pravična družbena ureditev, kjer stremimo k temu, da bi ustregli željam večine, ker so vsi ljudje po svojem bistvu enako sposobni racionalnega odločanja o tem, kaj je dobro in kaj je slabo. Njihova odločitev pa lahko pomaga izbrati dobro rešitev, a le, ko je vsem na voljo čim več raznolikih in čim boljših informacij, ki jih bodo nato razumno pretresli in izbrali najboljšo možno alternativo. Brez tega je njihova pravica izbire le navidezna. Demokracija deluje le, če so zagotovljeni pregledno delovanje političnih akterjev, svoboda govora, združevanja in tiska in če državni organi kršitve teh pravil obravnavajo ne glede na to, ali so jih zagrešile vladajoče ali opozicijske sile, če je torej zagotovljena vladavina prava.

To bi moralo razložiti tudi tisti dostavek v definiciji demokracije, ki govori o varovanju osebnih in političnih pravic posameznikov. Demokracija namreč, vsaj od Rousseaujeve Družbene pogodbe naprej, izhaja iz prepričanja, da bi morali v demokratičnem

procesu vsi ljudje imeti enako politično moč zato, ker so si vsi ljudje enakovredni: nihče ni po naravi, ob rojstvu, manj vreden od kogarkoli drugega. Razlike je treba šele naknadno upravičiti. In za izločitev ljudi iz političnega procesa, dokler obstaja vsaj verjetnost $p > 0,5$ pravilne odločitve vsakega posameznika, ni argumenta.

Tukaj je vseeno treba opozoriti, da je Condorcetova matematična logika mišljena predvsem kot opis porotnih sojenj, ne pa političnega odločanja. Razlika je pomembna zato, ker se pri sojenjih odloča o objektivnem dejstvu, kjer je storilec zagrešil neki zločin ali pa ga ni. Več informacij ko imamo o dogajanju, bolj verjetno bomo o njem pravilno presodili, toda dejstvo (truplo, denimo) je pač tam, neodvisno od naših interesov. Politično odločanje v demokraciji pa poteka predvsem kot razprava o tem, česar v resnici sploh še ni. Rousseau to imenuje obča volja. In ta je precej bolj izmuzljiva in manj objektivna. Obča volja namreč ni nekaj, kar že obstaja in je treba le še izmeriti. Ljudje nimamo kar vnaprej izdelane predstave o tem, kdo bi bil najboljši predsednik (vseh) ali kakšen zakon potrebujemo. Ne moremo vedeti, kaj je (za našo skupnost) dobro in kaj je slabo, dokler o tem ne poteka nekakšna razprava. In razprava ne pomeni, da imamo na nevtralnem mestu predstavljene racionalne argumente v prid in proti neki trditvi, ampak da poskušamo skupaj ugotoviti, česa si kot skupnost sploh želimo. Še več; če skupnost definirajo skupni interesi, potem kot skupnost niti ne obstajamo, dokler ne obstaja nekaj, česar si kot skupnost želimo. Smo lahko množica posameznikov, ki preštevajo svoja individualna prepričanja in želje in na koncu določijo to, čemur bi lahko rekli volja večine. Toda to ni isto kot obča volja.

Obča volja se izoblikuje s političnim delovanjem v javnem življenju, in če je ne ustvarjamo, ne obstaja. O nobenem resnem političnem vprašanju ne obstaja vnaprej izdelan odgovor ljudstva, ki bi ga bilo treba le še zajeti z volitvami. Bolj malo ljudi ima vnaprej izdelano (racionalno) stališče o tem, ali graditi še eno jedrsko elektrarno ali ne in komu priznati pravico do oploditve z biomedicinsko pomočjo. Atomizirano odločanje posameznikov v takem primeru po navadi v resnici pomeni, da bodo podporo dobili tisti predlogi, ki najmočnejše nagovarjajo čustva teh posameznikov. Volja, o kateri v primeru obče volje govorimo, pa ni stvar čustev ali intuicije, ampak je drug izraz za razumno zahtevo. In razumne so lahko le tiste zahteve, ki so pretehtane, informirane in ki, kar je zelo pomembno, izhajajo iz soočenja z zahtevami drugih. To pa pomeni, da orodje, s katerim lahko oblikujemo občo voljo, presega zgolj formalne pogoje demokracije; zahteva neki poseben način soočenja, razpravljanja z drugimi, posebno pripravljenost, da jim prisluhnemo. Rousseau na tem mestu kot pot do tega predlaga predvsem izobrazbo ljudstva, državljansko vzgojo, novo vrsto religije, državnega cenzorja in nekatere druge ukrepe. Drugi avtorji za bolj organsko povezavo posameznika s skupnostjo predlagajo drugačne koncepte. A v vseh primerih gre za idejo povezovanja z drugimi, razpravljanja z najrazličnejšimi stališči, agitiranja na najrazličnejše načine,

druženja z najrazličnejšimi ljudmi; na racionalen, vljuden način. Bistvo demokracije je tako v razpravljanju z drugimi, kjer se trudimo, da bi jih zares tudi poslušali. Hannah Arendt je tako v Izvorih totalitarizma zapisala (1951), da je prijateljstvo najzanesljivejši protistrup za avtoritarizem.

Demokracija ima tako še tretjo pomembno prednost pred drugimi sistemi politične ureditve. Demokracija, če jo jemljemo resno, iz posameznikov ustvarja skupnosti. Vsak posameznik, ki sodeluje pri razpravi o tem, kaj si kot skupnost želimo, se mora seznaniti s pričakovanji in željami drugih ljudi. Tudi če se z njimi ne strinja, mora za uveljavitev svojega mnenja razviti racionalne argumente, ki morajo, če naj bodo učinkoviti, upoštevati tudi veljavnost nasprotnih stališč. Skupno sprejeta stališča so tako le redko mnenja večine, s katerimi nimamo nič ali so nam vsiljena, saj smo se skozi raznorazna soočenja, peticije, razprave in okrogle mize z njimi seznanili. Četudi se z njimi morda ne strinjamo, razumemo razloge, ki stojijo za njimi, kar gradi oziroma krepi naš občutek skrbi in empatije do drugih članov skupnosti.

Dodajmo to zgoraj povedanemu. Demokracija je pravična ureditev, saj če politične odločitve vplivajo na vse, morajo tudi pravico vpliva nanje dobiti vsi. Je tudi učinkovita ureditev, saj lahko v demokraciji s skupnimi prizadevanji odkrijemo najboljše možne rešitve. Toda vsi morajo tudi imeti možnost, da ugotovijo, kdo so drugi deležniki takih odločitev, in z njimi se morajo imeti možnost soočiti v kulturnem, racionalnem in na dejstvih utemeljenem dialogu, da bi ugotovili, kako si predstavljajo skupnost. Taka soočenja morajo potekati v živo, na zborovanjih, na okroglih mizah, v soočenjih. In k taki demokratičnosti sodita pisanje in podpisovanje peticij, sodijo demonstracije, organiziranje dogodkov, agitiranje od vrat do vrat. Demokracija brez mreže neformalnih oblik demokratičnega udejstvovanja ne deluje prav dobro. Tako delujoča demokratična ureditev pa zagotavlja pravično, učinkovito in razumno skupnost, ki je tesneje povezana in ki med svojimi člani vzpostavi močnejše občutke pripadnosti in skrbi za druge, kot ga lahko vzpostavijo druge skupnosti.

Taka predstava delovanja demokracije je slišati precej utopično. Sodelovanje v racionalnem in informiranem dialogu s predstavniki nasprotne strani ni ideal vsakogar in celo zelo zagreti aktivisti se verjetno zavedajo, da so v manjšini. Kritiki deliberativne demokracije (Chantal Mouffe, na primer) trdijo, da je politika v svojem bistvu konfliktna, čustvena in da politična deliberacija ne bo vedno racionalna, saj so tudi čustva bistveni del politike, ki jih ni mogoče povsem izločiti. Nerealno je pričakovati, da se bomo čisto vsi popolnoma objektivno lotili proučevanja te ali one študije, se informirali o načrtovanih posegih v prostor ali podajali pripombe na javne razgrnitve različnih načrtov. Večino ljudi, kot trdijo resni nasprotniki demokratičnega odločanja, takšno demokratično razpravljanje dolgočasi. In nobene potrebe ne čutijo, da bi v njem sodelovali.

Problem demokratičnega deficita, dejstva, da se za politična vprašanja zanima vedno manj ljudi in da je udeležba na volitvah pogosto zelo nizka, je s tem tesno povezan. Volitve v Evropski parlament leta 2019 so tako pritegnile okoli 29 % volivcev, leto pred tem pa še manj, okoli 24 %. Podatek sam po sebi ne govori o politični apatičnosti ali čem podobnem, saj so v istem časovnem obdobju slovenske državnozborske volitve pritegnile med 50 in 70 % volivcev. Podatek kaže, da se teme, povezane z Evropsko unijo, večini prebivalcev Slovenije pač zdijo manj zanimive kot domače teme; so dolgočasne, zbirokratizirane in čisto preveč abstraktne.

Dva največja poskusa ponovne uvedbe demokracije sta vezana na dve revoluciji, ameriško in francosko. Francoska demokracija se je kmalu sprevrnila nazaj v absolutistično monarhijo, ameriška demokracija pa se je tej pasti nekako izognila in francoski plemič, Alexis de Tocqueville, se je odločil podrobneje preučiti ta pojav. Ko je leta 1835 poročal o takrat novi tvorbi demokracije v Ameriki (v knjigi z naslovom O demokraciji v Ameriki), je nenehno poudarjal element demokracije, ki je bil v diametralnem nasprotju z vsem, kar je takrat poznala Evropa. Demokracija namreč poteka oziroma se začne na ravni občine, ne države. Občina (v slovenskem prevodu, sicer pa township, torej mesto) je ravno dovolj velika (do 3000 prebivalcev), da imajo ljudje v njej približno iste interese, hkrati pa je v njej dovolj ljudi, da se jih »nekaj najde tudi za dobro upravo«. Le na ravni občine imajo abstraktni demokratični ideali enakosti vseh ljudi kak smisel: »...(človek) je družbi pokoren zato, ker se mu zdi zveza z drugimi ljudmi koristna in ker ve, da ta zveza ne more obstajati brez neke urejevalne oblasti... Prebivalec... ni na svojo občino toliko navezan zato, ker je tam rojen, ampak prej zato, ker vidi v njej svobodno in močno skupnost, katere del je, in ki si zasluži, da jo skuša voditi.« »Občina... lahko deluje kot žarišče goreče privrženosti, hkrati pa poleg nje ni ničesar, kar bi moglo izraziteje pritegniti častihlepne strasti človeškega srca.« Tocqueville torej kot nekaj, na kar smo navezani čustveno, emocionalno, vidi našo ožjo skupnost, prostor, ki si ga delimo s svojimi bližnjimi. Kadar je ta naša emocionalna navezava ogrožena ali prizadeta, skušamo vzpostaviti stik z drugimi ljudmi iz naše okolice, da bi jo zaščitili, saj tu čutimo in razumemo prednosti razumnega urejanja oblasti. Ljudske iniciative, grassroot gibanja, imajo ogromen motivacijski potencial, če nagovarjajo teme, ki se nanašajo na konkretna vprašanja našega življenja. In celo resni kritiki demokracije se strinjajo, da ljudje na lokalni ravni lahko neposredno vidijo posledice svojih odločitev in so zato v taka odločanja vključeni bolj množično, bolj aktivno in bolj angažirano kot pa v pobude za še tako hvalevredne abstraktne človeške ideale. Ljudje torej hočejo in želijo sodelovati v demokratični razpravi, kadar se ta dotika emocionalno občutljivih vprašanj, ta pa so praviloma zaznamovana s prostorom, kjer živimo.

Civilne iniciative tako sprožajo demokratične procese zato, ker nas glasno opozarjajo na to, kar določa naše vsakdanje življenje. Ljudi nagovarjajo ob temah, ki ne dopuščajo ravnodušnosti, in jih vključujejo v razprave in pobude, o katerih svoje mnenje

preprosto morajo deliti z drugimi ljudmi. To pa hkrati pogosto pomeni, da tako oblikovane skupnosti niso nujno vedno progresivne. Tocquevillova občina je bila sicer skoraj idealna skupnost, kjer v demokratičnem odločanju na lokalni ravni sodelujejo vsi, saj se te lokalne odločitve tudi vsem zares zdijo pomembne. Toda ne gre pozabiti, da so bile te skupnosti v času nastanka dela najpogostejše rasistične, ksenofobne, versko nestrpne in šovinistične skupnosti verskih blaznežev, ki so občasno sežigali čarovnice, grozili s smrtjo ljudem drugačnih ver ter odrekli precej elementarne pravice staroselcem, priseljencem drugih ras, sužnjem in ženskam nasploh. Emocionalni odzivi so pogostejše povezani z negativnimi čustvi sovraštva in strahu kot z ekumensko ljubeznijo do vsega bivajočega. In tako so tudi danes take skupnosti nekakšen paradoks; so izvor demokratičnih gibanj, a hkrati tudi jedro izključevanja, nestrpnosti in nasilja. Kot poudarja Tocqueville, je demokracija ureditev, ki je vedno na robu tiranije, je potencialno najbrutalnejša oblika politične ureditve.

Tako moramo upoštevati, da kljub številnim ilustracijam uspešnosti neformalnih oblik demokracije, ki so povezane s širjenjem obsega pravic posameznikov, progresivna agenda ni pravilo. V resnici so pobude, ki nasprotujejo določenim pravicam ali jih skušajo odpraviti, ravno tako ali celo pogostejše od tistih, ki take pravice zagovarjajo. Predvsem pa so pogosto precej bolj organizirane, finančno podprte in agresivne. In temu primerno tudi merljivo učinkovitejše. To verjetno najbolj velja za spletni aktivizem, od širjenja raznoraznih »teorij« po spletu do kampanj, ki, denimo, določijo izid referendumov o Brexitu ali pomagajo pri organizaciji demonstracij proti migrantom (v Nemčiji ali Italiji), peticij, ki pozivajo k prepovedi nikaba ali burke v javnosti (v Belgiji, Franciji, na Nizozemskem in v Danski), do »pohodov za življenje«, ki želijo odpraviti določene reproduktivne pravice. Učinkovitost, organiziranost ter medijska in finančna podpora takih pobud so najpogostejše posledica podpore vplivnih elit: od konservativnih think tankov do cerkve in posamičnih populističnih strank. V teh primerih državljanske pobude delujejo kot metoda angažiranja volivcev, kot eno od orodij za aktivacijo specifične volilne baze. In taka metoda nagovarjanja volivcev je praviloma zelo učinkovita, saj prepozna resnična in večinoma upravičena čustva jeze, strahu in razočaranja. Pomislek proti tovrstnim oblikam državljskih pobud bi zato names-to moraliziranja moral izpostavljati vprašanje občosti takih pobud: vprašanje, ali gre v resnici za vprašanja, ki nas zadevajo kot skupnost, ali pa gre za vprašanja vsiljevanja partikularnih, posamičnih političnih ciljev. Če želimo z metodami demokratičnega boja graditi skupnost, bi morali na tem mestu take pobude prepoznati kot priložnosti: če koga res zanima, katero stališče je za skupnost relevantno, mora stališča, ki so njegovim nasprotna, »slišati od oseb, ki dejansko verjamejo vanje, jih zagovarjajo z vso resnostjo in dajejo pri tem vse od sebe. Spoznati mora, v njihovi najbolj verodostojni in prepričljivi obliki, občutiti mora vso težo problema, s katerim se mora resnični pogled na zadevo spoprijeti in ga odstraniti, sicer ne bo nikoli premogel tiste količine

resnice ki se edina lahko spoprime z njim in ga odstrani... Njihov sklep o vsem, kar vedo, je nemara resničen, prav lahko pa bi bil tudi neresničen. Nikoli se niso poskušali postaviti v duševni položaj ljudi, ki mislijo drugače od njih, in razmisliti, kaj imajo ti povedati, zato sploh ne poznajo nauka, ki ga sami pridigajo, v pravem pomenu besede... Neznani jim ostaja ves tisti del resnice, ki tehtnico prevesi na eno stran in odloči razsodbo popolnoma obveščene osebe.«

-
- Arendt, Hannah (2003). Izvori totalitarizma. Ljubljana: Študentska založba.
 - Mouffe, Chantal (2000). The Democratic Paradox. Verso Books
 - Mill, John Stuart (1994). O svobodi. Ljubljana: Krtina.
 - Putnam, Robert (2000). Bowling Alone. Touchstone Books/Simon & Schuster.
 - Rousseau, J. J. (2001). Družbena pogodba. Ljubljana: Krtina.
 - Tocqueville, Alexis de (1969). Demokracija v Ameriki. Ljubljana: Krtina.
 - Zakaria, Fareed (1997). »The Rise of Illeberal Democracy«. Foreign Affairs 76, 6, str. 22–43,
 - <https://anarhizam.info/wp-content/uploads/2023/12/blokadna-kuharica.pdf>.

Gorazd Jurman poučuje filozofijo, mentorira debatne skupine in se občasno vključuje v formalne in neformalne demokratične procese.

KAKO SPREMENITI SVET

Matija Pušnik

Človek je družbeno bitje. To pomeni, da posamezniki skupaj bivamo, delamo, se zabavamo, komuniciramo oziroma občujemo. Pogosto rečemo, da ima človeška družba zgodovino, kar pomeni, da se skozi čas spreminja. Družba, v kateri so pred tisočletji živeli koliščarji, nikakor ni podobna naši, medtem ko se jate ptic, ki bivajo v naših krajih, obnašajo bolj ali manj enako. Razvoj družbe je zagoneten pojav: ga spodbuja tehnološki razvoj? Industrializacija je bila do velike mere odvisna od iznajdbe tehnologij, kot je parni stroj, toda po drugi strani so že v antiki poznali osnovno zamisel parnega stroja, pa je v praksi niso uporabili – rekli bi lahko, da zato, ker gospodarski razvoj takratne družbe ni omogočal industrializacije, in da družbeni razvoj poganja predvsem ekonomija, vendar bi bil tudi tak odgovor preveč enostaven, ker je tudi gospodarska ureditev družbe odvisna od mnogih dejavnikov: prehod iz srednjega veka v modernost, iz fevdalizma v meščansko in nadalje kapitalistično družbo je terjäl pravne, filozofske in politične inovacije. Hitro torej ugotovimo, da družbo poganja veliko delov, ki so vzajemno soodvisni, preprosteje rečeno, vplivajo drug na drugega.

Eden od dejavnikov, ki vplivajo na družbeno ureditev, je državljanska pobuda. Morda se včasih zdi, da dejanja posamičnih aktivistov ne morejo ničesar spremeniti, vendar bi bilo morda dobro, da se vprašamo, kdo želi oziroma komu koristi, da tako razmišljamo. Bistvo demokratične družbe so angažirani posamezniki, ki razmišljajo o svoji skupnosti, o njej so-odločajo in jo spreminjajo. Besedila, ki sledijo, predstavljajo različne načine, pojme, ideje in konkretne primere v oporo bodočim aktivistom in aktivnim državljanom.

Cesarju, kar je cesarskega ...

Spreminjanje družbenega delovanja nas navadno spomni na državo, občino, državni zbor, mestni svet ipd. Država ima moč sprejemanja in izvrševanja zakonov. Če bi, denimo, sprejeli zakon, s katerim bi prepovedali kotalkanje ob ponedeljkih, se ob ponedeljkih pač ne bi kotalkali oziroma bi nas policija, če bi nas zalotila na kotalkah, kaznovala.

V različnih državah imajo državljani različne vzvode (in obseg) vplivanja na državne organe, najpogosteje z aktivno volilno pravico, kar omogoča, da izberejo svoje predstavnike oziroma voditelje. Navadno se razvije sfera politike, kjer stranke, politiki, funkcionarji in visoki javni uslužbenci bijejo politične boje, vseeno pa so – bolj ali

manj – odvisni od rezultatov volitev. Politični sistem že sam po sebi omogoča posameznim državljanom in državljanom, da vplivajo na svojo skupnost, denimo z referendumom; eden od odmevnejših primerov v zadnjem času je bil referendum o Zakonu o vodah (Slovensko društvo za zaščito voda, 2021). Državljeni lahko v sklopu države delujejo tudi na druge načine, ki večinoma terjajo vstop »v politiko«. Spodnja besedila bodo nekaj besed namenila tudi tem pristopom, pomembneje pa je opozoriti, da je družbo mogoče spreminjati na mnogo načinov – tudi zunaj političnega sistema. Ker je večina področij življenja vsaj na videz urejena z zakoni, se nam kaj hitro zazdi, da je pisanje zakonov edini način, da aktivno spreminjamo svojo skupnost. Takšno prepričanje je napačno; delovanje družbe oblikuje veliko institucij, ki niso del državnega aparata, vplivanje nanje pa ne terja nujno običajnega političnega aktivizma.

... in aktivistu, kar je aktivističnega

Predstavil bi rad pojem institucije, ki ga bom uporabil, da nam pomaga razumeti, na kaj pravzaprav vplivamo, ko vplivamo na družbo, ne da bi pisali zakone. V vsakdanji rabi beseda institucija pogosto označuje kakšno konkretno organizacijo, vendar ima tudi širši pomen. Institucija je zbor napisanih ali nenapisanih pravil, ki se odraža v dejanskih življenjskih praksah. Zakon je oblika nekakšne institucije, ki jo upoštevamo, ker nam sicer preti kazen. Toda obstajajo tudi druge vrste institucij; ena od njih je denimo institucija »nedeljsko kosilo«, nepisana navada (in obenem pričakovanje), da družina ob nedeljah kosi skupaj. Pomembna razlika med državnim aparatom in drugimi družbenimi dejstvi je, da je pri zakonih razmeroma jasno, kdaj, kje, kako in za koga veljajo, medtem ko je preostanek družbenih norm (za naše potrebe je povsem primerno, da norme in institucije razumemo kot sopomenki) dosti bolj zabrisan. Različne skupnosti imajo različne navade, toda en posameznik lahko sodeluje v različnih skupnostih – šolski razred je neke vrste skupnost, družina pa tudi, znanci iz obšolske dejavnosti pa morebiti spet tretja skupnost. Stvar se še bolj zaplete, ker prihaja do vseh sort prekrivanj – ravno zato nam je pogosto nerodno, če se naš sošolec ali sošolka nenadoma pogovarja z našim družinskim članom.

Institucije niso samo stvar kulturnih in skupnostnih navad. Delovanje naše družbe določajo tudi povsem fizični in oprijemljivi dejavniki. Premislek gre nekako takole: človeška družba mora nekje obstajati. Lastnosti tega »nekje« določajo način, kako družba lahko živi. Če ima neka skupnost javni park z veliko klopami, pitnikom in otroškimi igriščem, bodo člani skupnosti imeli več priložnosti, da proizvajajo svojo družbo. Na videz zahteven izraz ima preprost pomen. Biti družba pomeni živeti skupaj, kar ne pomeni samo fizične bližine, pač pa vse različne interakcije. Problem spalnih naselij, torej krajev, navadno blizu večjih mest, v katerih ljudje predvsem spijo in se vsak dan vozijo v službo in v šolo, je, da so pogosto povsem prazna – nimajo parka, igrišča, drugih prostorov, kjer bi se ljudje lahko družili. Bi lahko rekli, da so prebivalci

takšnega naselja skupnost? Do neke mere – vseeno se poznajo, se pogovarjajo, vendar njihove vezi niso tako močne, kot če bi večji del svojih življenj preživeli skupaj. Tudi internetne skupnosti so skupnosti, le da je njihov način delovanja povsem drugačen, kakor je tudi internet povsem drugačen medij. Pri tem ne gre za vrednostne sodbe, pač pa za zavedanje, da platforma, prek katere komuniciramo, pomembno vpliva (oziroma celo določi) na vsebino komunikacije, rečeno z znamenitim citatom: »medij je sporočilo« (McLuhan, 2013). Veliko konkretnih izzivov in težav, s katerimi se soočajo skupnosti, je povsem oprijemljivih – dostopnost javnih prostorov omogoči, da se skupnost druži, varni pločniki in prehodi za ceste olajšajo obiskovanje šole, urejene kolesarske poti dovolijo, da se manj zanašamo na avtomobile. Izkaže se – kot postane razvidno v besedilu Darje Matjašec – da tudi skupnost kaj kmalu ozavešči svoje interese, ko je pod vprašajem nekaj oprijemljivega in konkretnega.

Kaj nam je storiti

Če želimo spremeniti družbo, v kateri živimo, v končni instanci merimo na spreminjanje družbenih norm in institucij. Aktivistični proces lahko nekako strnemo v nekaj korakov:

1. Prepoznavanje problema

Navadno hočemo družbo spremeniti, ker mislimo, da ima družba problem – ali pa da bi lahko delovala bolje. Problem, kot ga opazimo, pogosto ni samoumevno povezan s svojim vzrokom – tako kot simptom sam še ni bolezen. Prepoznati problem pomeni tudi ugotoviti, od kod izhaja. Družbene vede so zelo politična tema že samo zaradi načina prepoznavanja problema. Ekonomist in sociolog bosta družbo ocenjevala na povsem drugačne načine. Velik del 21. stoletja ekonomisti, denimo, hvalijo gospodarstvo ZDA, ker, izvzemši krizo leta 2008, dosegla rekordne rezultate na borzah – če družbo kritiziramo/hvalimo po takem merilu, potem bi si mislili, da so ZDA zgleden primer uspešne družbe. Po drugi strani sociologi (pri čemer je to zelo groba posplošitev zavoljo ponazarjanja) opozarjajo, da povprečni Američani živijo vse slabše, predvsem na račun nepremičninskega trga in zdravstva. Toda tudi, če se vsi strinjamo, da nekaj je problem, različne teorije družbe predvidevajo različne rešitve. Že sam začetek aktivističnega dela je torej pomemben in odgovoren.

2. Določanje ciljev

Ko vemo, da je nekaj problem oziroma da moramo nekaj spremeniti, načrtovanja še ni konec. Ugotoviti moramo namreč, kaj pravzaprav zahtevamo: kakšna naj bo naša družba, ko problem odpravimo. Včasih se zdi to vprašanje trivialno. Če bi nas motilo, da imamo zakon, ki prepoveduje kotikanje ob ponedeljkih, bi bila naša zahteva preprosta: odpravite ta zakon. Toda večina primerov ni tako preprosta in skupnost se tudi o tem koraku ne bo nujno strinjala. Demokratične metode soodločanja, forumov in skupščin so namenjene ravno temu, da se gradijo kompromisi, pa tudi, da se, konec

koncev, sprejemajo odločitve – več o tem bodo sicer povedala druga besedila, ki še sledijo.

3. Izvedba spremembe

Zadnji korak je, kakopak, izvedba spremembe, kar lahko pomeni veliko različnih reči. Včasih bomo zbirali podpise za referendum. Spet drugič bomo s protestom opozorili na probleme, ki jih nagovarjamo. Toda v veliko primerih se izkaže, da sta že prva dva koraka sama po sebi sprememba (in zato tega seznama ne smemo dojemati kot nekaj, kar odključamo v vrstnem redu). To, da izvedemo kampanjo, s katero svojo skupnost opozarjamo, denimo, na nevaren prehod za pešce, lahko včasih že samo po sebi povzroči, da se drugi člani skupnosti aktivirajo (na to se sicer ne gre zanašati – županu pišimo kar sami). Sprejeti je treba, da vse akcije ne bodo uspešne, vendar nas neuspeh ne sme ustaviti. Družba je brezkončno brbotanje in aktivno državljanstvo – torej zagovorništvo interesov in pravic naših skupnosti – je proces, ki se ne konča. Demokracije ne smemo razumeti kot nekaj, kar se zgodi vsakih nekaj let, na volitvah, pač pa jo rajši razumimo kot glagol, če si izposodim posrečen naslov knjige politologa Žige Vodovnika (2015).

Literatura

- Adam, F. (ur.). (1992). Politika kot poklic: Zbornik (1. izd., let. 80). Študentska organizacija Univerze. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/32378624>.
- Bourdieu, P. (2019). Praktični razlogi: O teoriji delovanja. Krtina. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/303312128>.
- Labbé, M. (2021). Zavzemimo prostor: Proti arhitekturi prezira (Let. 195). Krtina. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/80163843>.
- Lefebvre, H. (2013). Produkcija prostora (M. Kržan, ur.). Studia Humanitatis. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/271978496>.
- McLuhan, M. (2013). Understanding Media: The Extensions of Man. Gingko Press. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/2670000000391834>.
- Pušnik, M. (2023, oktober 30). Razkroj urbanega prostora. Disenz. Dostopno na: <https://www.disenz.net/razkroj-urbanega-prostora/>.
- Pušnik, M. (2024, februar 16). Ljudje in njihovi prostori. Disenz. Dostopno na: <https://www.disenz.net/ljudje-in-njihovi-prostori/>.
- Reinhard, W. (2017). Zgodovina moderne države: Od začetkov do sedanjosti (Let. 182). Krtina. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/290330880>.
- Slovensko društvo za zaščito voda. (2021). Referendum za vodo je uspel. Slovensko društvo za zaščito voda. Dostopno na: <https://sdzv-drustvo.si/novice/referendum-za-vodo-je-uspel/>.

- Vodovnik, Ž. (2015). Demokracija kot glagol (Let. 177). Krtina. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/281507328>.
- Zinn, H. (2021). Ljudska zgodovina Združenih držav Amerike. Sophia. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/107684867>.
- Zinn, H. (2023). Ne morete biti nevtralni na premikajočem se vlaku: Osebna zgodovina (1. izd., let. 23). Sophia. Dostopno na: <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/178682115>.

Matija Pušnik je po izobrazbi filozof in politolog mednarodnih odnosov. Trenutno dela kot vodja izobraževanja pri International Debate Education Association (IDEA), kjer se ukvarja z razvojem debate kot metodologije pri izobraževanju in mladinskemu delu; vrši tudi funkcijo podpredsednika upravnega odbora svetovne zveze srednješolske debate (WSDC) in predsednika komisije evropskega debatnega prvenstva za srednjo šolo (EuroSDC). Kot gostujoče pero občasno objavlja eseje in članke na portalih, kot je Disenz.

ZAKAJ IN KAKO SE ORGANIZIRATI

Maša Cvetežar

Veliko je že iniciativ, kolektivov in organizacij, ki se ukvarjajo z aktualnimi problematikami. Ampak kako se sploh organizirati? Kako nastane kolektiv? Kako ga vzdrževati in kako voditi notranje demokratične procese? Namen tega prispevka je vsaj okvirno odgovoriti na zastavljena vprašanja in ponuditi smernice delovanja za mlade aktiviste, ki jih črpam iz svojih izkušenj delovanja v najrazličnejših bojih, med njimi so Mladi za podnebno pravičnost, sindikalni boj, referendum za vodo, zasedba Fakultete za družbene vede za svobodno Palestino, delovanje v socialistični študentski organizaciji Iskra, Protivojna mreža itd.

1. Zakaj se organizirati

Za začetek – zakaj se je pomembno organizirati in kaj to sploh pomeni? Živimo v sistemu, ki dobiček postavlja pred naše potrebe – vsak dan v novicah slišimo o podnebnemu zlomu, poglobljanju neenakosti, vojnah, genocidu nad Palestinci, militarizaciji, nasilju nad ženskami ... Hkrati se soočamo s težavami na povsem lokalni ravni – z razpadanjem javnega zdravstva, nefunkcionalnim javnim prometom, slabšanjem delovnih razmer. Vseh teh težav obstoječi sistem in njegovi vladajoči ne naslavlja, zadoštno oziroma jih v nekaterih primerih še poglobljajo.

Hkrati nam obstoječi demokratični vzvodi (parlamentarne in lokalne volitve, referendumski itd.) le redkokdaj omogočajo, da bi te probleme naslovili. Svoje predstavnike lahko volimo le enkrat na štiri leta, med njihovim mandatom imamo le malo možnosti posegati v njihovo delovanje, nimamo možnosti odpoklica političnih predstavnikov, ki ne izpolnjujejo danih obljub. Nimamo demokratičnih mehanizmov, ki bi nam omogočili na vsakodnevni bazi naslavljanje naših težav. Na delovnem mestu, kjer preživimo velik del svojega življenja, nimamo možnosti soodločanja. Ko se v našem lokalnem okolju izvaja gradbeni projekt, imamo le malo možnosti vključiti se v izvedbo projekta, kaj šele, da bi lahko projekt preklicali, če je škodljiv. Obstoječa demokracija nam le vsakih nekaj let da možnost izražanja naših želja in potreb, v preostalem času pa lahko vladajoči delajo »po svoje«. Imamo sicer možnosti zbiranja podpisov, razpisa referendumov, protestiranja, a te opcije so redko uslišane.

Zato je ključno, da se organiziramo zunaj danih okvirjev. Le na ta način lahko naslovimo težave, ki so nam dejansko pomembne, in s stopnjevanjem pritiska izborimo spremembe, ki jih trenutne formalne demokratične strukture niso sposobne uresničiti.

Širše prepoznavanje in razumevanje problemov sta edina načina, da se jih lotimo na pravi način. To je predpostavka za kakršnokoli družbeno angažirano delovanje.

2. Kaj sploh je »organiziranje«

Organiziranje razumem kot vzpostavljanje družbene moči, ki nam omogoča nasloviti vprašanja, katerih formalne demokratične strukture ne naslavlja oziroma za katere odločevalci nimajo posluha. Organiziranje je združevanje moči posameznikov, ki sami ne bi mogli doseči sprememb, ki jih lahko dosežejo skupaj. To so različne oblike **koordiniranega pritiska na odločevalce**, s čimer uveljavljamo svoje interese in želje. Rekli bi lahko, da s tem zapolnjujemo slepe pege obstoječega sistema demokracije. Kjer nas sistem pusti na cedilu, se moramo za svoje interese boriti sami. Organiziranje lahko torej razumemo kot nekakšno **obliko neposredne demokracije, ki si jo izberimo sami**.

3. Kako začeti

V nadaljevanju bom razdelala nekaj korakov, ki so ključni za začetek organiziranja oziroma za začetek ustvarjanja neke državljske pobude. V drugem delu (Kako nadaljevati) pa bom opisala nekaj smernic, ki nam lahko pomagajo pri vzdrževanju in krepitvi kolektiva na dolgi rok.

3.1 »Izbrati« in razumeti problem

Za začetek si moramo **izbrati temo oziroma problem, ki ga želimo nasloviti, in se o njem čim bolj pozanimati in izobraziti**. Že na tej točki se lahko obrnemo na kolektive, organizacije, ki se ukvarjajo s podobno problematiko. Poleg poznavanja samega problema se moramo podučiti tudi o možnih rešitvah. Raziskati moramo, kateri od odločevalcev so odgovorni za področje, kjer bi radi delovali. Ugotoviti moramo, ali je to problematika **na ravni države, regije, občine, naše lokalne skupnosti, šole, delovnega mesta** itd. Dobro je, da poiščemo vse oziroma čim več deležnikov, ki so na kakršenkoli način vpleteni v izbrano problematiko. Zavedati se moramo, da je naš problem lahko kompleksen in zadeva več ravni oblasti – tako raven občine kot države na primer.

S tem bomo vedeli, na koga nasloviti zahteve, hkrati pa nam ta opredelitev pomaga tudi pri naslednjem koraku – **iskanju somišljenikov**.

3.2 Iskanje somišljenikov

Za uspeh katerekoli iniciative je ključno, da se okrog skupne ideje zbere čim več posameznikov in posameznikov. Za začetek je smiselno za podporo prositi obstoječe organizacije, ki vsaj okvirno naslavlja temo, s katero se želimo ukvarjati. Nato pa se lotimo iskanja somišljenikov med svojimi prijatelji, družinskimi člani, sošolci ipd.

Ampak kako pristopiti do njih? Ključno je, da poskušamo njihove osebne izkušnje in življenjske okoliščine povezati s problemom. Na primer, če se borimo proti gradnji nakupovalnega centra na polju v lokalnem okolju, se s potencialnimi somišljeniki pogovarjamo o tem, kako bi lahko to površino spremenili v park, ki bi ga lahko uporabljali vsi, poleti bi se lahko hladili v senci dreves, park bi bil skupno dobro, medtem ko bi bil nakupovalni center namenjen le tistim, ki si lahko privoščijo nakupe.

Povezovanje na videz individualnih problemov s skupnimi interesi je nepogrešljiv del organiziranja in vključevanja čim večjega števila ljudi v naš boj. Najti moramo skupne točke med problemom, ki ga želimo nasloviti, ter potrebami, željami in interesi čim večjega števila ljudi.

3.3 Organiziranje javnih dogodkov

Ko iz svojih ožjih krogov najdemo še vsaj kakšnega somišljenika, se lahko lotimo organiziranja prvega dogodka. Dogodki in akcije so tudi super način, kako pristopiti do potencialnih somišljenikov, ki bi se nam lahko pridružili. Lažje je začeti pogovor o neki problematiki, če človeka povabimo na konkreten dogodek o tem problemu, ne pa da samo na splošno razpravljamo o njem.

Za podporo pri organizaciji je smiselno povprašati lokalne organizacije in institucije – mladinski center, študentski klub, knjižnico, šole, razna društva ipd. Pomagajo nam lahko s posojjo prostora, deljenjem dogodka na socialnih omrežjih, deljenjem letakov in plakatov v svojih prostorih, iskanjem govork in govorcev za dogodek. Poleg samega dogodka ali akcije o problematiki je smiselno razmisliti o neki spremljevalni aktivnosti, ki bi zainteresirane bolj vključila – to je lahko karkoli, od peticije, poziva k pisanju sporočil odgovornim do likovnega natečaja na določeno temo.

Za lažjo predstavo, kako poteka organiziranje dogodkov ali akcij, bom opisala, kako smo se posameznih dogodkov lotili v kolektivih, pri katerih sem delovala ali še delujem. Navedeni primeri naj služijo tudi kot ideje, kakšne dogodke je mogoče organizirati, kako zahtevna je organizacija različnih dogodkov in kakšen doseg ali vpliv lahko imajo.

Bralni krožek

Namen bralnega krožka je poglobiti naše razumevanje tematike in k razmišljanju o dani tematiki spodbuditi čim več ljudi. Bralni krožki so lahko notranji, torej le za članstvo kolektiva, v tem delu pa se bom osredotočila na zunanje, javne bralne krožke, saj lahko z njimi pridobimo nove somišljenike.

Seveda za začetek izberemo besedilo ali nabor krajših besedil, ki jih bomo obdelali in se skladajo s tematiko, ki jo želimo globlje razumeti. Marsikateri kolektiv na svoji

spletni strani objavi priporočeno literaturo ali lastne članke o temi, s katero se ukvarja. To je lahko izhodiščna točka za izbor literature.

Pomembneje pa je, kako bomo izpeljali sama bralna srečanja. Načinov je več. Prvi način je, da vsi obiskovalci in obiskovalke preberejo besedilo, moderator diskusije pa le zastavlja vprašanja o prebranem ter s tem spodbudi in vodi razpravo. Drugi način je, da se za vodenje vsakega srečanja javi druga oseba in na začetku srečanja povzame prebrano, s čimer olajša diskusijo, hkrati pa so na ta način vsi udeleženci vsaj enkrat postavljeni v vlogo govorca. Tretji način pa je, da moderator zastavi vprašanja, razdeli besedilo ali izpostavi določene koncepte, teme, ki naj jih potem udeleženci po skupinah natančneje povzamejo. V drugem delu srečanja pa si skupine med seboj predstavijo svoje izsledke in ugotovitve. Na ta način so v debato vključeni res vsi, hkrati pa se razvije bolj poglobljeno razumevanje prebranega.

Če se nam na bralnem srečanju pridruži nova oseba, jo skušamo čim bolj vključiti v razpravo, jo povabiti na druge aktivnosti in z njo ohranjati stik.

Okrogla miza, javna razprava ali skupščina

Namen okrogle mize, javne razprave ali skupščine je javnosti predstaviti določen problem z različnih zornih kotov in z vključevanjem občinstva v razpravo vzbuditi angažma. Na tako vrsto dogodka po navadi povabimo govorke in govorce, ki se s tem področjem dlje časa ukvarjajo in nam lahko problem podrobno razložijo. S tem bomo sami poglobili svoje razumevanje in znanje razširili med več ljudi. Ključno je razmisliti, koga povabiti za govorca ter kako samo razpravo voditi. Menim, da je najpomembnejši del takih dogodkov vključevanje publike. Na koncu razprave z govorci je treba pustiti prostor za vprašanja in mnenja iz publike. S tem ljudi aktivno vključimo, kar jih lahko spodbudi k večjemu angažmaju po dogodku. Do tistih ljudi iz publike, ki se zglasijo k besedi, je smiselno po koncu dogodka pristopiti in z njimi navezati stik ter jih v prihodnosti povabiti še na kakšen dogodek.

Z vidika vključevanja publike so najprimernejše skupščine. Skupščino vodimo tako, da na začetku povemo nekaj besed o tem, zakaj smo aktivni in kaj želimo doseči. Vnaprej pripravimo vprašanja, da lahko razpravo na skupščini strukturiramo. Razpravo nato moderiramo tako, da čim več ljudi dobi besedo in da na koncu pridemo do nekih skupnih sklepov. Primer takšnih javnih skupščin so bile t. i. podnebne skupščine, ki smo jih z gibanjem Mladi za podnebno pravičnost izvedli po več fakultetah (<https://mzpp.si/projekt/podnebne-skupscine/>). Na podnebnih skupščinah smo z udeleženci razpravljali o različnih vidikih podnebne pravičnosti in skupaj z njimi oblikovali naše zahteve, o katerih smo na vsaki skupščini tudi glasovali.

Delavnice

Zanimiv pristop so lahko tudi delavnice, ki jih organiziramo za neko skupino ljudi, navadno šolarje. So interaktiven način, kako več mladim predstaviti pomembne tem-

atike in jih motivirati za aktivno državljanstvo.

Za delavnico se lahko dogovorimo v osnovni ali srednji šoli, najboljšje je pristopiti do učiteljic, ki jih poznamo in ocenjujemo, da so našim idejam naklonjene. Glede programa delavnice smo lahko zelo kreativni – lahko so to predavanja, razprave, ustvarjanje ipd.

Mladi za podnebno pravičnost smo na gimnaziji organizirali dan delavnic, saj smo se z vodstvom šole uspeli dogovoriti, da smo ves dan posvetili našim aktivnostim in to imenovali »Eko dan«. Program so nam pomagala izvesti razna lokalna društva, ki so pripravila svoje vsebine, dan pa smo zaključili s skupščino. Podobno smo organizirali tudi delavnico na osnovni šoli; ker je bila delavnica namenjena mlajšim otrokom, je vključevala predvsem umetniško ustvarjanje in peko veganske sladice, s čimer smo mlajšim približali tematiko podnebne krize.

Delavnice in tematski dnevi sicer vzamejo več časa za pripravo in organizacijo, imajo pa lahko velik doseg. Zajamejo veliko novih ljudi in poglobijo njihovo razumevanje neke problematike. Med delavnico lahko udeleženske in udeležence tudi povabimo na naše druge bližajoče se dogodke ali pa jih povabimo k podpisu peticije, udeležbi na protestu itd.

Medijska akcija

Ena od lažjih aktivnosti je medijska akcija. Zajema lahko le pisanje in objavo izjave, ki opozarja na določeno problematiko. Dobro je, da je izjava napisana čim bolj razumljivo in da ni predolga, a hkrati zajame čim več pomembnih poant. Razmišljamo lahko tudi o drugih oblikah širjenja našega sporočila ali zahtev po socialnih omrežjih, kot so na primer zabavnejše objave (memes) ali kratki videoposnetki (reels). S takimi oblikami lahko dosežemo predvsem večji del mlajše populacije.

Naslednji korak po objavi na socialnih omrežjih je lahko novinarska konferenca. Dobro je, da jo izvedemo skupaj s podobnimi kolektivi, saj bo tako imela večji odziv medijev in posledično večji doseg. Določiti je treba datum novinarske konference, napisati izjavo za medije in govor za samo konferenco ter izjavo poslati čim več medijem. Zaželeno je, da se na sami konferenci zbere čim več naših članov in podpornikov, saj s tem poudarjamo, da nas je veliko podobno mislečih.

Z novinarsko konferenco dosežemo objavo našega sporočila ali zahtev v več različnih medijih in tako dosežemo širšo javnost. Novinarsko konferenco lahko izkoristimo tudi za poziv, da ljudje podpišejo peticijo, se udeležijo protesta, sodelujejo v neki akciji ipd.

3.4 Promocija dogodkov

Za uspeh aktivnosti in širitev članstva kolektiva je ključna agitacija, ki jo lahko zelo splošno opredelimo kot širjenje naših idej, zahtev v kakršnikoli obliki, od objav na socialnih omrežjih, lepljenja plakatov do pogovora z mimoidočimi. Pristop k promociji naših dogodkov je navadno zelo podoben pristopu k pridobivanju somišljenikov,

opisan v podpoglavju 3.2.

Pristop k promociji se razlikuje glede na to, ali so naša ciljna skupina že naši podporniki, ki jih želimo **mobilizirati** v neko akcijo, ali pa so to ljudje, ki še niso imeli stika z nami ali pa še niso opredeljeni do obravnavane tematike. Za podpornike je predvsem pomembno, da dobijo informacijo o dogodku in da sam dogodek predstavimo kot pomemben in smiseln. Do ljudi, ki še niso imeli stika z nami, pristopimo predvsem s pogovorom o naši izbrani problematiki.

Kako nadaljevati

Do zdaj opisane aktivnosti so le prvi koraki. Za doseganje dejanskih sprememb pa moramo stremeti k **številčnejšemu gibanju**, ki bo znalo **delovati dolgoročno**. Da nam to lahko uspe, bom predstavila nekaj ključnih smernic ali napotkov o tem, kako obdržati in širiti kolektiv.

1. Mapiranje

Za širjenje števila članic in članov organizacije ter števila podpornic in podpornikov moramo vestno mapirati. Mapirati pomeni zapisovati imena in kontakte ljudi, ki so izkazali interes za sodelovanje z nami, v tabelo. Smiselno je zapisati tudi, od kje prihaja posamezna oseba, kaj počne, kako lahko pomaga. Na ta način lažje ostanemo v stiku z ljudmi, ki se nam morda še ne bi pridružili takoj, so pa naši podporniki in bi obiskali naše aktivnosti. S tem imamo tudi pregled nad tem, koliko podpore dejansko imamo – s tem v mislih lažje načrtujemo nadaljnje aktivnosti.

2. Delovanje znotraj kolektiva

Ko nam uspe vzpostaviti kolektiv z nekaj članstva, moramo biti pozorni na njegove notranje demokratične in organizacijske procese.

Za enotno delovanje kolektiva je dobro, da vzpostavimo **skupen program in skupne zahteve**. Program zajema naša stališča o določeni problematiki in naše predloge rešitev.

Da bi prišli do skupnih sklepov glede vsebine in aktivnosti, moramo znati voditi demokratične procese znotraj kolektiva. Odločitve je dobro sprejemati prek **vodene diskusije in z iskanjem konsenza**. Kadar konsenza ni mogoče doseči, se o predlagani ideji voli. Za uspešno sprejemanje predlogov je pomembna dobra **moderacija** diskusije.

Predlagam vzpostavitev sistema ročnih kretenj za sporazumevanje, ki olajšajo potek diskusije. Kdor se želi javiti k besedi, dvigne roko. Če se k besedi javi več ljudi, dvigne vsak število prstov, ki nakazuje na njihov vrstni red. Če se s povedanim zelo strinjamo,

lahko pomahamo oziroma stresemo z dlanmi v zrak, če se zelo ne strinjamo, pa pomahamo proti tlom. S tem komuniciramo, ne da bi si vzeli besedo, hkrati tudi olajšamo moderatorjevo nalogo. Če želimo urediti nekaj tehničnega (npr. treba je zapreti okno) ali nam je neprijetno, z rokami oblikujemo črko T. Ta sistem se je pri naših aktivnostih izkazal za potrebnega, še posebej v situacijah, ko nas je na sestankih veliko. Več kot deset ljudi se težko spontano, brez vodenja in smernic smiselno sporazume.

Moderator mora paziti, da se k besedi ne javljajo vedno eni in isti ter da se k besedi zglasijo tudi marginalizirane skupine (npr. žlinta osebe – ženske, lezbijke, inter-spodne, nebinarne, trans in aseksualne osebe). Moderator mora biti sposoben oblikovati sklepe in opaziti, kdaj se pojavi konsenz, četudi ta ni jasno izražen. Znati mora tudi navigirati konflikte ali trenja in jih spretno pripeljati do potencialnega skupnega sklepa (ki sicer ni vedno mogoč).

Poleg dobre moderacije je pomembna tudi **priprava na same diskusije in sestanke**. **Dnevni red** naj se pošlje vnaprej, prav tako vsa relevantna gradiva.

Ko se kot kolektiv odločimo, da gremo v neko akcijo, si moramo med sabo **razdeliti delo**. Dobro je skupaj načrtovati okviren potek organiziranja akcije, zapisati vse potrebne korake ter nato te naloge razdeliti članom. Nekdo naj bo odgovoren za promocijo dogodka in medijsko obveščanje, drugi naj poskrbi za vsebino dogodka, tretji za prostor in tehnične naloge. Izrednega pomena je, da se za posamezno aktivnost vedno izbere **koordinator**. Koordinator ni vodja, ki bi imel več politične moči kot ostali člani, niti ni naloga koordinatorja, da vse naredi sam. Njegova naloga je le, da ima pregled nad vsemi nalogami in članstvo spodbuja, da jih opravijo. Deluje kot nekakšen opominik.

Na tej točki se mi zdi izrednega pomena spoznati **različne oblike organizacij**, da lažje razumemo, kako delujejo. To nam pomaga tudi pri usmerjanju delovanja našega kolektiva; s tem da poznamo dobre in slabe strani določenih oblik organizacij, se lahko odločimo, katero od poti želimo ubrati sami.

T. i. »**single issue**« **organizacije** so tiste, ki delujejo samo okoli ene specifične problematike, na primer specifičnega predloga zakona. O širših družbenih vprašanjih se ne opredeljujejo. Njihovi člani in podporniki imajo navadno zelo različna stališča, saj jih združuje le en specifičen problem. Po navadi imajo relativno kratek rok trajanja, saj po uspehu/neuspehu kampanje zamrejo. Primer take organizacije je trenutno aktivna kampanja My Voice My Choice.

Druga oblika so krovne organizacije, t. i. »**big tent**« **ali** »**umbrella**« **organizacije**. V njih se ljudje združujejo okrog neke določene tematike, ki je navadno širša kot pri

»single issue« organizacijah. Članstvo ima raznolike poglede, a vseeno lahko oblikuje več skupnih zahtev ali kar celoten program. Takšne organizacije delujejo na daljši rok, a jim zaradi njihove velike heterogenosti grozi razpad. Primer take organizacije v našem okolju je gibanje Mladi za podnebno pravičnost, ki je ob problematiki podnebne pravičnosti združevalo ljudi z raznolikimi pogledi, od tehnokratov, liberalov, zagovornikov eko modernizacije do ekosocialistov.

Fronta je združenje več kolektivov okrog skupne zahteve. Ti kolektivi delujejo sicer na različnih področjih, se o veliko temah ne strinjajo, so pa uspeli najti skupni imenovalec in se povezati. Primer takšne iniciative je bila kampanja ob referendumu za vodo, ki je pri nas potekala leta 2021. Več različnih kolektivov in posameznikov je združilo moči, da bi preprečili sprejetje škodljivega zakona. Po referendumu je fronta zamrla, saj je svoj cilj dosegla.

Članska organizacija temelji na dolgoročni aktivnosti in posledično uradnem stalnem članstvu. Navadno ima izdelan program, ki pojasnjuje stališča organizacije do več različnih družbenih vprašanj in njene predlagane rešitve. Članstvo se mora s programom načeloma strinjati in ga upoštevati. Takšne organizacije po navadi delujejo dlje časa, a imajo manjše število članov in podpornikov, saj imajo natančnejše opredeljena stališča v primerjavi s prej omenjenimi oblikami.

Za zaključek bi poudarila, da si moramo dovoliti imeti širok politični horizont, da se ne omejujemo le na rešitve, ki nam jih ponuja status quo, ampak si pustimo misliti širše, drugače, bolj kreativno – tako pri spremembah, ki jih zahtevamo, kot pri oblikah akcij, s katerimi naslavljamo odločevalce.

Viri za nadaljnje izobraževanje

1. Splošno o organiziranju in metodah

- »Mobilising is not organising« (pogovor z Jane McAlevey, ameriško sindikalistko, ki pojasni različne pristope k pridobivanju novih somišljenikov in podpornikov), https://youtu.be/nTNf3Y5QZag?si=d0gdCIyG9r0FVd_Y
- »Solidarnost in organiziranje – osnova za boj proti prekarnosti«, <https://www.cedra.si/prispevki/raziskovalni-clanki/solidarnost-in-organiziranje-osnova-za-boj-proti-prekarnosti>
- »Delitvena ekonomija, delavska moč in novi načini sindikalnega organiziranja«, <https://www.cedra.si/prispevki/raziskovalni-clanki/delitvena-ekonomija-delavska-moc-in-novi-nacini-sindikalnega-organiziranja>
- »Zdaj vemo, kako močni smo, ko stopimo skupaj!«, <https://www.cedra.si/prispevki/raziskovalni-clanki/zdaj-vemo-kako-mocni-smo-ko-stopimo-skupaj>

2. Študentsko organiziranje

- študentsko društvo Iskra, <http://studentska-iskra.org/>
- film »Mi smo zasedba«

3. Feminizem

- »Delo žensk mora biti vidno«, <https://studentska-iskra.org/delo-zensk-mora-bi-ti-vidno/>
- Društvo SOS telefon, <https://drustvo-sos.si/>
- Društvo DNK, <https://www.drustvo-dnk.si/sl/onas?format=html>

4. Okoljska kriza

- primeri akcij gibanja Mladi za podnebno pravičnost, <https://mzpp.si/akcije/>
- Zahteve gibanja MZPP, <https://mzpp.si/strajki/strajk-2023/zahteve/>
- Iniciativa Za Savo, <https://za-savo.si/>

5. Delavsko organiziranje

- O organiziranju Sindikata Tuš, <https://www.cedra.si/prispevki/raziskovalni-clanki/nasa-triletna-borba>

Sem Maša Cvetežar, študentka 3. letnika dodiplomskega dvopredmetnega študija etnologije in kulturne antropologije ter sociologije na Filozofski fakulteti. Z aktivizmom sem se začela ukvarjati že v drugem letniku gimnazije, ko sem se pridružila gibanju Mladi za podnebno pravičnost. V okviru gibanja sem sodelovala pri veliko različnih akcijah. Pomagala sem pri organizaciji t. i. podnebnih štrajkov in podnebnih skupščin, sodelovala sem pri referendumu za vodo in projektu Podnebna pravičnost za Anhovo. V tem času sem se pridružila tudi lokalni iniciativi Za Savo. Pozneje sem se pridružila Centru za družbeno raziskovanje – CEDRA, ki se ukvarja z organiziranjem in sindikaliziranjem delavk in

delavcev predvsem v maloprodaji in skrbstvenem sektorju. Sodelovala sem tudi v Pro-tivojni mreži in širšem gibanju za svobodno Palestino, v okviru katerega sem bila aktivna tudi na zasedbi FDV za Palestino. Trenutno sem najbolj aktivna v socialističnem študentskem društvu Iskra, ki se ukvarja s širšo študentsko problematiko (študentsko delo, prehrana, stanovanjska kriza), feminizmom in antiimperializmom.

ČE TE NI, MANJKAŠ, ALI KAKO KOT DRUŽBENO GIBANJE VZPOSTAVITI MEDIJSKO PRISOTNOST

Hana Samec Sekereš

Kratek pregled pristopov

Vsakršna komunikacija, naj bo zasebna ali javna, v prvi vrsti zahteva predvsem jasno vsebino in namen komuniciranja. To sta osnovna »kaj« in »zakaj« sporočila, ki ga želimo posredovati. Ko to določimo, sledita vprašanji naslovnika in načina predajanja sporočila, torej koga naslavljam, kako to oblikujemo in kakšen učinek si želimo. Na koncu, a nič manj pomembno, pa je še odprto vprašanje o kanalih, na katerih to sporočilo tudi delimo. Učinkovita in jasna komunikacija sta toliko pomembnejši za družbena gibanja, ki nenehno nagovarjajo in obveščajo javnost o izbranih vsebinah, saj sta v ospredju njihovega delovanja med drugimi informiranje in mobilizacija čim širšega kroga ljudi, in še posebej zato, ker so družbena gibanja praviloma tista, ki pozornost javnosti usmerjajo k marginalnim ali drugače zapostavljenim vsebinam (denimo podnebna pravičnost, kvirovstvo, razredno vprašanje).

Kaj in zakaj

Zlasti vprašanje, kaj je vsebina sporočila, je na prvi pogled morda odveč, saj je neko gibanje ali skupina ljudi, ki je dejavna na določenem področju in zagovarja določena stališča, že oblikovana znotraj specifičnih tematik in vrednot. Posledično se zdi vprašanje vsebine sporočila morda samoumevno. Na tem mestu je pomembno razmejiti celostno identiteto gibanja in individualnih sporočil, ki jih deli z javnostjo. Prvo – identiteta – se namreč v očeh javnosti oblikuje šele skozi drugo – z naborem individualnih sporočil, ki jih gibanje deli z javnostjo. Kako torej oblikovati vsebino individualnega sporočila?

Odgovor na to vprašanje je tesno povezan z namenom komuniciranja. To lahko za lažjo predstavo ilustriramo s tremi različnimi primeri: prvi je informativna objava, druga bomo razdelili na dva dela – na poziv konkretni instituciji ali osebi in na poziv širši skupini ljudi, v tretjem primeru pa bomo predstavili mnenjski odziv.

1. TransAkcija o umorjenih transspolnih osebah v Palestini¹

V objavi na Facebooku 20. novembra 2024 ob dnevu spomina na žrtve transfobije je Zavod TransAkcija opozoril na pokojne transosebe v Palestini. To objavo lahko štejemo

Zavod TransAkcija

20. november · 🌐

...

Na dan, ko se spominjamo umrlih zaradi transfobije v preteklem letu, smo v žalovanju z mislimi pri Palestini, kjer desetine trans oseb vsak dan umira pod nikoli izgovorjenimi imeni.

Yaffa (they/she) je pesnik_ca iz Palestine, ki v svojih delih obravnava teme razseljevanja, dekolonizacije in enakosti. Na današnji dan objavljamo tri njena_ dela. @ yaffasutopia

#TDoR2024 #tdor

na kateri točki
otrok ni
več otrok
ko nikoli nismo
imeli otroštva

morda se nismo nikoli
dvigali, ker
smo se rodili odrasli

_Yaffa

at what point
is a child no
longer a child
when we've never
had childhoods

perhaps we never
ascended because
we were born adults

_Yaffa

bivanje v diaspori
je genocid
pred vrati
in tebe ni doma, da bi ga pričakala

bivanje v diaspori
je spravevati se
kateri raz tvoje plače
je ubil tvojo sestrično

bivanje v diaspori
je, da ti rečejo
da nisi od nikoder
medtem ko te ubijajo povsod

bivanje v diaspori
je biti
umorjen
ne da bi kdaj krvavel

being in the diaspora
is having genocide
at your door
and you're not home to greet it

being in the diaspora
is wondering
which cut from your paycheck
killed your cousin

being in the diaspora
is being told
you are not from anywhere
while they kill you everywhere

being in the diaspora
is being
murdered
without ever bleeding

bolj me telo
sa atomsko bomba
bombi
mi kaskeadno pada
na kolbo
nimam
dovolj krvi, da
nosil_ +2

se imena
trans Palestink_cev
umrlo bodi: z mano
nikoli predstavljena
tvele
nikoli prepoznana
kot trans pred, med ali po
nikoli več

za informativno iz dveh razlogov. Najprej sporoča, kaj obeležujemo 20. novembra – to sporočilo v enem stavku združuje vsebino in hkrati pojasni razlog sporočanja. Od bralke oziroma bralca ne zahteva drugega kot to, da informacijo sprejme. Temu je dodana aktualizacija teme v navezavi na vojno v Palestini. Sporočilo je torej kratko in ga sestavljajo trije deli: osnovna informacija o tem, kaj se na ta dan obeležuje, aktualizacija teme in grafike s poezijo, ki sporočilo vsebinsko zaokrožijo. Nepogrešljiva sta samo prva dva elementa, objava bi bila tudi brez izbrane poezije informativna in jedrnata. Več o tem povemo v nadaljevanju, ko bo beseda tekla o načinu komuniciranja.

Inštitut 8. marec

17. november

...

Hej, potrebujemo še 3.000 podpisov, da dosežemo 850.000 zbranih podpisov za varen in dostopen splav v Evropi!

Samo skupaj nam lahko uspe!♥

Podpiši in deli z prijatelji: <https://eci.ec.europa.eu/044/public/#/screen/home>

2. Poziv k akciji

2.1 Poziv Inštituta 8. marec k podpisu peticije za varen in dostopen splav v Evropi

Objava poziva k podpisu peticije za varen in dostopen splav po Evropi je del dalj časa trajajoče kampanje pod okriljem več mednarodnih organizacij My Voice, My Choice. S prvim stavkom je naznanjen namen sporočanja – zbiranje podpisov za doseganje izbranega cilja. Pojasnjeno je, koliko podpisov je še potrebnih, čemur sledi jasen poziv k podpisu peticije in njeni delitvi. Ker je peticija del širše in dolgotrajnejše kampanje, ki jo izvaja inštitut, je ta objava zgolj ena v nizu, zato bi bilo navajanje več informacij nepotrebno.

Gibanje za pravice Palestincev

6. december ob 07:20 · 🌐

...

Pozovite ministrico za pravosodje Andrejo Katič, naj dopusti kazenski pregon zoper izraelski vojaški in politični vrh, ki smo ga vložili Gibanje za pravice Palestincev, DDanes je nov dan, Pekarna Magdalenske mreže, Organizacija za participatorno družbo, PIC - Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Slovenska filantropija, Društvo Humanitas, Focus - društvo za sonaraven razvoj in Mirovni inštitut.

Z enim klikom ji lahko pišete tukaj: <https://tinyurl.com/2zzckym9>

2.2 Poziv Gibanja za pravice Palestincev k pravnemu ukrepanju

V objavi s pozivom za omogočanje pravnega pregona izraelskega vojaškega in političnega vrha Gibanje za pravice Palestincev sporoča dvoje. Z glavno informacijo, da je več organizacij vložilo poziv na pravosodno ministrstvo, so sledilce obvestili o tem, da so nekaj že storili, hkrati pa so dodali možnost, da se pozivu individualno pridružijo tudi posameznice in posamezniki. V prvi vrsti je za to objavo pomembna informacija, da

je poziv že bil podan na pristojno institucijo. S to javno delitvijo so dosegli dvoje: javnost so obvestili o svojem delu in hkrati odprli vrata možnosti, da se zainteresirana in angažirana javnost pridruži pozivu ter na ta način ustvari dodaten pritisk na pozvano ustanovo.

Mladi za podnebno pravičnost
3. avgust · 🌐

...

RIO TINTO, MARŠ IZ SRBIJE!

V Srbiji se je, dve leti po uspešnem ljudskem upor, znova zagnal projekt Jadar britansko-avstralskega rudarskega giganta Rio Tinto. Nasprotujemo projektu in podpiramo tovariše in tovarišice, ki protestirajo na ulicah Srbije!

Namen projekta jadar je izkopavanje minerala jadarita, iz katerega pridobivajo litij, ta pa bi se kasneje uporabljal za izdelavo baterij za električne avtomobile. Projekt, ki bi po besedah predstavnikov EU in avtomobilske industrije naj prispeval k "zelenemu prehodu" pa bi imel za okolje popolnoma drugačen efekt. Kemikalije, potrebne za pridobivanje litija, bi onesnažile okoliško zemljo, reke in podzemno vodo ter ogrozile življenja številnih ljudi in jim onemogočile dostop do pitne vode.

Prebivalci Srbije so se letos ponovno združili proti Rio Tintu, da bi preprečili uničenje njihovega okolja in življenj. Trenutno v Srbiji potekajo protesti, nekateri spontano organizirani s strani lokalnega prebivalstva. V ponedeljek je v Šabcu potekal eden večjih protestov, ki smo se ga udeležili tudi mi. Na protestu so govorili o grožnji, ki jo izkopavanje litija predstavlja za tamkajšnjo rodovitno regijo Mačva na severozahodu osrednje Srbije, ki leži med rekama Savo in Drino. Govorili so tudi o podkupljivosti politike in pomenu povezanosti in enotnosti ljudi v boju proti izkoriščanju. Protestniki opozarjajo, da bi projekt lahko spodbudil druga podjetja, ki so si že ogledovala srbske zaloge litija, k podobnim projektom.

Podnebna pravičnost ne obstaja, če ne obstaja za vse. Projekt nas ponovno opominja, da je zeleni prehod izmišljotina elit, ki si zgolj utrjujejo svoje mesto znotraj sistema in ne prispeva k reševanju okoljske in podnebne krize. Za uspešen boj se moramo organizirati in graditi protisistemski boj, ki bo odgovarjal potrebam ljudi in ne kapitala. Nočemo žrtotvanja naših življenj, nočemo uničevanja okolja! **Nečete kopati!**

Zapisi na transparentih:

- 1 - Marš z Drine Rio Tinto
- 3 - Vrni denar Rio Tinto, ne damo ti Srbije za provizijo. Sremska Mitrovica
- 4 - Ko nepravilnost postane zakon, je odpor obvezen

3. Komentar Mladih za podnebno pravičnost (MZPP) o protestih proti projektu Jadar

Komentar združuje dve funkciji komunikacije: že v prvem odstavku najprej informira sledilce o nekem dogajanju, v nadaljevanju pa MZPP podrobneje predstavi potek dogodkov in objavo zaključi z jasno oblikovanim stališčem. Tako v zelo omejenem formatu Facebookove objave vzpostavi lastno stališče do individualnega problema. Ob naboru takšnih objav – skupaj z drugimi vsebinami – pa se vzpostavi jasna in nedvoumna politična drža gibanja.

»Kaj« in »zakaj« sta tako neločljiva elementa vsakega sporočila, saj se nujno naslanjata drug na drugega. Ob tem je pomembno še poudariti, da zgoraj izpostavljeni primeri ne obstajajo vedno trdno ločeni drug od drugega – eno sporočilo lahko združuje dva namena, vendar s tem tvegamo, da bistvo, ki ga želimo komunicirati, ne pride jasno do izraza.

Komu in kako sporočamo ter kakšen učinek si želimo

Določanje naslovnika sporočila hodi vstric z namenom sporočanja. Če izhajamo iz zgornjih treh primerov, je razvidno, da prvi (TransAkcija ob dnevu spomina na žrtev transfobije) naslavlja širok krog zainteresirane javnosti. Drugega smo delili na dva primera: eden (poziv Inštituta 8. marec k podpisu peticije o splavu) naslavlja najprej zainteresirano javnost, ki jo spodbuja k aktivaciji. Naslednji naslavlja odločevalce (Gibanje za pravice Palestincev skupaj z drugimi organizacijami pozivajo pravosodno ministrstvo), pri čemer ostaja poziv dostopen tudi ostalim. To je, mimogrede, tudi način ustvarjanja pritiska na institucije, saj so te zahteve zastavljene javno in njihovo uresničitev po možnosti spremlja nezanemarljivo število ljudi. Tretji primer po svoje naslavlja oboje: sledilce in tiste, ki jih kritika neposredno zadeva. Če namen komuniciranja določa naslovnik, ta po drugi strani določa način komuniciranja. Najlažje to ponazorimo z že podanimi primeri:

1. Vključevanje poezije v objavi TransAkcije

Kot smo že omenili, objava Zavoda TransAkcija ob dnevu spomina na žrtve transfobije združuje splošno z aktualnim. Če je splošna informacija sporočila ta, da 20. novembra zaznamujemo dan spomina na žrtve transfobije, je v naslednjem koraku speta z aktualnim dogajanjem v Palestini. Kontekst sporočila se je ponudil torej sam: prav na ta dan se nekaj obeležuje, hkrati pa obstaja še možnost razširitve sporočila s problematiko, ki jo hote ali nehoti velika večina družbe že dalj časa spremlja. Pri tej objavi izstopa, da so ji pripete pesmi palestinske pesnice_ka. Skupaj z njimi je sporočilo dodatno kontekstualizirano. Namesto poezije bi bile objavi lahko pripete infografike s kvantitativnimi podatki, ki pričajo o položaju transspolnih oseb v Palestini. Na ta način bi objava imela podoben učinek, vendar je z vključitvijo bolj izpovedne poezije stopila korak dlje: vsebino objave je podkrepila zgodba o živeti izkušnji.

2. Konsistentna uporaba podobnih grafik v objavah Inštituta 8. marec

Izbrani primer zbiranja podpisov v okviru večje kampanje My Voice, My Choice dobro prikaže, kako v dalj časa trajajoči akciji ohranjati konsistenco pri sporočanju vsebine. V tem primeru je to med drugim doseženo s konsistentno rabo med seboj podobnih si grafik. Ena od njih je prepoznavni logotip kampanje.

Vir: Spletna stran kampanje My Voice, My Choice. Dostop: 18. 12. 2024. Dostopno na: <https://www.myvoice-mychoice.org/>

Na ta način se že z vpeljavo grafične podobe skozi čas oblikuje prepoznavnost, kjer tisti, ki spremljajo objave inštituta, takoj prepoznajo, kam meri vsebina individualne objave. Tako se učinkovitost komunikacije poveča. Hkrati pa to tudi zaokroži sporočilo, ki ga inštitut deli z javnostjo.

3. Preudarnost besedila v objavi MZPP

Pri podajanju mnenjskih sodb, torej komentarjev, sta ključnega pomena jasnost in sledljivost argumentacije. MZPP v prikazani objavi to doseže z uvodoma vzpostavljenim kontekstom komentarja – pojasni, o čem teče beseda (z nami deli informacije, kje, kaj in zakaj se nekaj dogaja). To strne že v prvem odstavku, nato sledi razčlenba dogajanja (razvoj dogodkov in aktualno stanje). Nepogrešljiv element sporočila, ki jasno in nedvoumno predstavi stališče gibanja do izbranega dogajanja, pa je strnjen v zaključku. V njem z nikalnimi stavki nasprotuje dogajanju in ga z uporabo čustveno obarvanih besed (»izmišljotina«) tudi ovrednoti. Z nizanjem tovrstnih sporočil v sodelovanju z ostalimi vsebinami pa se jasno izoblikujeta splošno mnenjsko in politično stališče gibanja.

Izbira kanala komuniciranja

Družbena gibanja uporabljajo spletna socialna omrežja, da pritegnejo pozornost na izbrane probleme, širijo informacije, koordinirajo kolektivne akcije in gradijo kolektivno identiteto gibanja. Bistvo prisotnosti na socialnih omrežjih je predvsem združevanje oseb s skupnimi vrednotami in cilji, skozi katere si osmišljajo družbeno dogajanje in svojo vlogo v njem. Pod črto to pomeni, da so vsebine, ki jih gibanje objavi na spletu, pogosto okvirjene kot motivacija za zlasti tiste sledilce, ki so z neko vsebino že vsaj malo seznanjeni in ki kažejo neko mero podpore ciljem izbranega gibanja. Seveda objave ne služijo zgolj motivaciji, temveč vzdržujejo tudi redni stik med vsebinami, ki jih prinašajo v ospredje, in sledilci. Ker za razliko od tradicionalnih medijev spletna socialna omrežja omogočajo dvosmerno komunikacijo, je tudi pomembno razmisliti, kaj objaviti. Pri tem je nujno treba vzeti v zakup potencialni učinek oziroma odziv sledilcev, ki ga bo deležna objava.

Medijska prisotnost gibanja v bolj tradicionalnih medijih (televizija, časopis, spletni novičarski portali) se od objav na socialnih omrežjih razlikuje predvsem v načinu predstavljanja vsebin ali v narativu, ki se okoli njih vzpostavi. Če je na socialnih omrežjih samo gibanje tisto, ki kontekstualizira svoje vsebine, narekuje, kako bodo

predstavljene in komu, je to v bolj tradicionalnih medijih prepuščeno drugim. Tudi vprašanje, ali bodo mediji o nečem poročali ali ne, je deloma zunaj vpliva gibanja, saj je to odvisno od verige dejavnikov, kot sta tip medija in njegova uredniška politika. Zato je zlasti pri delu družbenih gibanj dobro gojiti stike z novinarji, ki imajo možnost določene vsebine vključiti v svoje prispevke. Mlajšim gibanjem je pri izgradnji stikov z novinarji lahko v oporo sodelovanje z že vzpostavljenimi aktivisti, ki so že dalj časa prisotni v političnem organiziranju in imajo mrežo poznanstev tudi med novinarji.

Tako pri delu s socialnimi omrežji kot tudi z bolj tradicionalnimi mediji je pomembno najprej presoditi vse, kar smo do sedaj že omenili: kaj sporočamo, zakaj ravno to, komu želimo nekaj sporočiti, kako to sporočilo oblikujemo in kakšen naj bo učinek sporočila. Ta je lahko tudi negativen, zato je dobro, da imamo pripravljen odziv (to je lahko, denimo, strategija upravljanja z negativnimi ali celo sovražnimi komentarji). Ob tem pa je nujno treba poznati specifične posameznih kanalov, javnosti, ki jih spremlja, in dometa, ki ga te platforme imajo. Karikirajmo najprej najočitnejše značilnosti posamičnih platform in kako se razlikujejo.

Socialna omrežja

Ne glede na izbor socialnega omrežja je vsem skupno predvsem eno: omogočajo delitev vsebin v realnem času, torej natanko takrat, ko se nekaj dogaja. Ob tem lahko prav tako omogočajo hipen odziv sledilcev, torej nekakšno obliko dialoga. Pri tem je pomembno poznati specifično izbranega omrežja: oblika in način podajanja nekega sporočila sta močno odvisna tudi od socialnega omrežja in njegovega delovanja. Na tem mestu se ne bomo posvetili podrobnejši razčlembi najpopularnejših omrežij, ki jih uporabljajo tudi družbena gibanja, izpostavimo pa lahko, da sporočila na Facebooku ne moremo oblikovati enako kot na TikToku. Predvsem zato, ker vsaka platforma generira drugačno obliko sporočil, hkrati pa so na obeh platformah prisotne drugačne demografske skupine. To pa od sporočevalca terja do neke more prilagojen način izražanja.

Tradicionalni mediji

Tako kot za socialna omrežja tudi za bolj tradicionalne medije velja, da ima vsak svoje specifične. Najosnovnejša razmejitev je že lastništvo; medij je bodisi javni (kar pomeni, da je njegova ustanoviteljica in/ali lastnica država) ali zasebni. Prvi so najmanj načelno zavezani k poročanju o zadevah v javnem interesu, kamor pa spadajo tudi civilne iniciative. Če so javni mediji zavezani k zasledovanju javnega interesa, zasebni to niso. V tem se kažejo tudi razlike v načinu poročanja o dogodkih in temah. Na tem mestu se ne bomo spuščali v razčlemba posameznih vidnejših medijskih hiš v našem prostoru, poudarimo naj zgolj, da

je za sodelovanje med družbenimi gibanji in mediji nujno treba poznati njihovo delovanje – torej njihove uredniške politike, načela in nazore.

Vzpostavitev medijske prezenca in učinkovitost komunikacije družbenih gibanj sta odvisni pod črto tudi od fleksibilnosti pristopov k javnemu sporočanju. Z izbranimi primeri smo predstavili zgolj tri prevladujoče tipe sporočil. Če je delovanje civilnih iniciativ nujno večplastno in v svojem bistvu raznovrstno, mora za uspešno sporočanje biti takšna tudi njihova medijska prezenca. To pomeni, da se ne zanašajo zgolj na eno obliko ali tip sporočila, na zgolj en format (v tem pregledu smo vključili samo objave, ki združujejo besedilo z grafiko oziroma fotografijo), temveč eksperimentirajo z izraznimi možnostmi, ki jih ponujajo (zlasti socialna omrežja). Da torej ugotavljajo, kakšne vse izrazne možnosti so jim ponujene in kako jih lahko združujejo z vsebino sporočila po osnovnih koordinatah sporočanja, ki smo jih predstavili, in tako dosegajo željene cilje.

Hana Samec Sekereš je študentka kulturologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Dela kot novinarka na Redakciji za kulturo in humanistične vede Radia Študent in deskarka na notranjepolitičnem uredništvu Slovenske tiskovne agencije. Od ustanovitve leta 2020 in do leta 2023 je delala pri Zavodu Koroška Pride (prvi nevladni organizaciji s področja LGBTIQ+ pravic izven urbanih središč v Sloveniji).

KAKO VZPOSTAVITI MEDIJSKO PRISOTNOST ZA KOMUNICIRANJE DRŽAVNE INICIATIVE

Teja Sapač

V modernem svetu so mediji vseprisotni in skoraj ni mogoče preživeti dneva brez njihove uporabe. Digitalizacija je omogočila, da so nam informacije vedno na voljo in jih dobesedno nosimo v rokah v obliki pametnih telefonov. Ne le, da sami konzumiramo vse več medijev, njihovemu spremljanju se ne moremo izogniti tudi zaradi zunanjih dejavnikov. Ko smo na avtobusu, se predvaja radio, ko se vozimo, vidimo ob cesti reklamne panoje, ob sprehodu po mestu v nas bleščijo oglaševalske razsvetljave in tako naprej. Če nismo na tekočem z dogajanjem po svetu, ki ga lahko prek medijev spremljamo 24 ur na dan, nismo več funkcionalni član družbe

Za vsako državno iniciativo je torej pomembno, da si zgradi prisotnost na teh medijih, saj je to eden od najučinkovitejših načinov za doseganje velike količine ljudi, vzbujanje pozornosti in pridobivanje naklonjenosti javnosti. Preden začnemo naslavlјati medije, pa je pomembno skovati strategijo in način komuniciranja.

Prvi korak morata nujno biti definicija in izgradnja želene komunikacije. To pomeni, da se moramo vprašati, katere so glavne točke, ki jih želimo posredovati ljudem. Celostno je treba ovrednotiti situacijo – torej, kdo smo, koliko ljudje že vedo, kdo je naša konkurenca oziroma kdo nas ovira, kaj je splošno javno mnenje in kakšne so bile spremembe na tem področju v zadnjih letih. Če je organizacija prepoznavna v splošni javnosti že od prej, je to delo olajšano, saj so nekateri kanali že vzpostavljeni. V tem primeru lahko analiziramo svoje dosedanje aktivnosti in preverimo, s katerimi temami, ki jih naslavlјamo, nas ljudje povezujejo. Definitivno pa je tako za starejše zagone kakor za nove nujno treba analizirati okolje in trende. Če je tema, ki jo želimo naslavlјati, na primer duševno zdravje, lahko na tem področju naštejemo trende, kot so povečana ozaveščenost med mladimi, digitalizacija in deljenje vsebin o duševnem zdravju na spletu, vplivi družbenih omrežij in pandemija Covid-19, samozdravljenje in samodiagnosticiranje ter tako naprej. Poznavanje trendov nam omogoča bolje razumeti, v katero smer se pomika splošna percepcija in kako je ta tema umeščena v glavah državlјanov. Pri vprašanju konkurence lahko pri pobudah za splošno dobro ločimo pozitivno konkurenco in negativno konkurenco. Pozitivna konkurenca so tiste

organizacije, ki se strinjajo s pobudo in jo pomagajo aktivno doseči. Pri referendumu za vodo v Sloveniji sta si organizaciji Inštitut 8. marec in skupina Mladi za podnebno pravičnost predstavljali pozitivno konkurenco, saj sta obe želeli doseči enak cilj. Taka konkurenca je zelena, saj omogoča diverzifikacijo kanalov in sodelovanje. Negativna konkurenca pa so tiste skupine ali pritiski zunanjega okolja, ki temu nasprotujejo. To so lahko organizirane skupine, na primer protestniki, ki so del Pohoda za življenje in nasprotujejo pobudi My Voice, My Choice, lahko pa so to splošni zunanji pritiski in družbene razmere, kot sta stigmatizacija splava in mizoginija. Na točki, ko se znamo umestiti v celoten kontekst, lahko začnemo graditi bolj točno idejo. Cilji so lahko različni, vse od splošne ozaveščenosti do izobraževanja in konec koncev tudi aktivne mobilizacije. Ključno je, da na tej podlagi sprejmemo celostno strategijo, kaj bi najbolj koristilo uspešni izvedbi akcije.

Naslednje ključno vprašanje je, s kom bomo komunicirali. Populacijo segmentiramo na manjše skupine glede na njihove interese in percepcije zadane problematike. Segmenti znotraj skupine si morajo biti med sabo čim bolj podobni, od drugih segmentov pa čim bolj različni. Ločimo jih lahko glede na demografske dejavnike, kot so starost, spol in izobrazba, uspešnejši pristop pa je ločevanje glede na vrednote, prepričanja in življenjske navade. Če si prizadevamo za spremembo na področju varovanja okolja, lahko potencialne segmente določimo glede na aktivnost populacije, na primer:

- ljudje, ki se že zavedajo problematike in se aktivno trudijo doseči spremembo,
- ljudje, ki se zavedajo problematike, a so njihova pozitivna dejanja večinoma na individualni ravni, na primer ločevanje odpadkov,
- ljudje, ki poznajo problematiko, ampak se z njo ne ukvarjajo pogosto,
- ljudje, ki ne poznajo problematike,
- ljudje, ki poznajo problematiko, ampak ji ne verjamejo in ji tudi aktivno škodujejo.

Ti segmenti imajo velikokrat tudi druge lastnosti, ki jih povezujejo. Verjetno uporabljajo podobne medije in pripadajo podobnim demografskim skupinam, verjetno imajo tudi podoben življenjski slog. Ko so te skupine jasne, moramo prepoznati, katere ljudi najlažje prepričamo, katerih ne moremo in kateri so nujni za uspeh državne iniciative, ali je to projekt, ki zahteva veliko količino javne podpore, ali pa nekaj, kar naslavlja specifične institucije. Ko znamo opredeliti našo »ciljno skupino«, se bomo lažje odločili, katere medije bomo uporabili in kaj bomo preko teh medijev sporočali. Vsaka skupina ljudi ne sledi vsem medijem in vsem kanalom, študentov verjetno ne bomo naslavljali prek Kmečkega lista, starejše populacije pa ne prek družbenih omrežij. Nekateri pobude zahtevajo tudi več aktivnosti kot druge. Če je glavni cilj podpis spletne peticije, lahko aktivacijo dosežemo preprosto prek splošnega ozaveščanja in deljenja ter ljudem omogočimo čim lažji dostop do povezave in podpisa. Če je

potrebna aktivacija, ki od državljanov zahteva več truda, je pristop drugačen. Primer olajšanja dostopa in drugačnega načina komuniciranja so bile dejavnosti Mladih za podnebno pravičnost v času zbiranja podpisov za referendum o vodi, saj so veliko državljanov prepričali k oddaji podpisa tako, da so delili obrazce pred upravno enoto, jih pomagali izpolniti in razložili, kako jih oddati na sami upravni enoti, ki je bila v neposredni bližini. Taka komunikacija je bila uspešna, ker od mimoidočih ni zahtevala veliko truda, še posebej v času, ko spletna oddaja teh obrazcev še ni bila mogoča, ali za doseganje ljudi, ki jim uporaba spleta na tak način ni blizu, na primer starejše populacije.

Ob tem, kdo spremlja kateri medij, je pomembno tudi, kakšno je sporočilo na specifičnem mediju. Isti način komunikacije je mogoče brati različno, če je posredovan prek televizije ali prek časopisa. Kakor pravi znani stavek sociologa Marshalla McLuhana, že sam medij je sporočilo. Nekaj, kar je na družbenih omrežjih le objava, ki jo vidimo nekaj sekund, je lahko na novinarskem portalu članek, ki mu bralci posvetijo več pozornosti in časa. To ne pomeni, da je en medij boljši od drugega, ampak le, da imata različen vpliv in zato dosegata različne cilje.

Ko določamo vsebino sporočila, ni pomembno le, kaj povemo in kako, temveč tudi, kako to sporočilo nagovori ljudi na privlačen in relevanten način. Državlanske iniciative konec dneva delujejo podobno kot oglaševalske kampanje, le da ne prodajajo izdelkov in storitev, temveč širijo idejo in iščejo pobudo. Tudi komuniciranje iniciative se sooča s težavami, s katerimi se soočajo oglasi, kot so nasičenost trga, komunikacij, zapolnjena miselna zmogljivost potrošnikov in tako naprej. Če morajo podjetja prepričati potrošnike, da so boljši od konkurence, mora državna iniciativa prepričati državljane, da je boljša od trenutnega stanja ali celo nujna. Sporočilo zahteva uvid v ljudi, tisto nekaj, kar jih požene v dejanja, jim pritisne na dušo ali da misliti. Ljudem mora biti mar, zato je pogosto uspešen pristop tisti, ki ima čustveno vsebino, ali tak, ki pritegne pozornost zaradi svojega nepričakovanega sporočila ali okoljske umeščenosti. Amnesty International je v kampanji, ki je ozaveščala o nasilju nad ženskami, uporabil gverilsko oglaševanje in namestil velike oznake in napise na drevesa v parkih, kar je pritegnilo pozornosti mimoidočih, saj tega niso bili vajeni, ter jih s tem iz pasivnih sprehajalcev spremenilo v aktivne bralce sporočila. Dodatno so te oznake vsebovale resnične zgodbe žensk in njihova pričevanja, kar v ljudeh sproži večji čustveni odziv kot gola statistika. Pomembno je, da ljudje iz medijskih komunikacij razumejo, za kaj se borimo in kakšna je želena sprememba, ampak hkrati moramo biti pazljivi, da je vse skupaj še vedno jasno in razumljivo.

Oblika sporočila se lahko spreminja od medija do medija glede na lastne potrebe in kaj na katerem mediju deluje, vseeno pa je pomembno, da se ohrani temelj in da sporočilo

ni razdrobljeno, torej, da so komunikacije po različnih medijih med sabo integrirane in jih tisti, ki jih opazijo, lahko brez težav ali celo avtomatsko povežejo med sabo.

Ker vsak medij deluje drugače, je za vsak medij potreben drugačen pristop in vsak ima svoje prednosti in koristi. Pametno je, da pobudo sporočamo po več kot le enem mediju, da bi bila uspešna, saj tako pritegne različna občinstva in lahko ponuja različne stopnje informiranosti.

Medij, ki je v zadnjih letih vse bolj popularen in ga uporablja vse več ljudi, so družbena omrežja, ki danes prevzemajo vlogo informiranja in zabave javnosti, kar je jasno iz povečevanja števila njihovih uporabnikov. Prav to veliko število ljudi, ki jih objava na družbenem omrežju lahko doseže, je ena od temeljnih prednosti te platforme, druga pa je zagotovo to, da je te medije zelo preprosto uporabljati. Kljub temu je pomembno, da se ne prenačimo in se zavedamo, da uspešnost objave ne pomeni tudi uspešnosti akcije, saj interakcija z objavljenim še ne pomeni, da bodo porabniki izvedli dejavnost ali sodelovali v akciji zunaj svojih družbenih profilov. Všečkanje, komentiranje, deljenje ipd. zahtevajo zelo malo navora in dela, prag za sodelovanje je zelo nizek, a zato je tudi delovanje podpornikov na družbenih omrežjih velikokrat pasivno. Dodatna težava je, da se objave izgubijo v poplavi objav drugih uporabnikov ali pa jih uporabniki ne opazijo in le »scrollajo« mimo njih, ker se ne koncentrirajo na vsebino, ki jo gledajo.

Za najboljši rezultat komuniciranja s temi modernimi mediji je torej pomembno, da smo pazljivi, da si akumuliramo pozorno in aktivno občinstvo ter da hkrati znamo izkoristiti prednost nizkega pristopnega praga. Najboljše objave so tiste, ki povedo veliko z malo – na primer, slika na Instagramu sporoči temeljno problematiko, tudi če uporabnik ne prebere še dodatnega odstavka pod objavo. Uporabniki družbenih omrežjih jih namreč ne preberejo, ker so ta omrežja narejena tako, da prioritizirajo hitro zabavo z majhno stopnjo pozornosti. Objave morajo tudi biti preprosto deljive, morajo biti nekaj, kar uporabniki z veseljem sami delijo naprej ali vsaj všečkajo. Bolj je nekaj všečkano, deljeno, komentirano, večja je možnost, da bo tudi algoritem prikazal to objavo na vrhu strani sledilcev ali jo priporočil tistim, ki profilu še ne sledijo. Poleg vsebine objave pa moramo biti pozorni, da se naši sledilci ne naveličajo naših prepogostih objav ali da ne pozabijo na nas, ker nismo dovolj aktivni. Ker pa si družbena omrežja niso enaka med sabo, je potrebna že prej omenjena analiza ciljnega občinstva, da vemo, kje bomo najlažje dosegli tiste, ki bodo iniciativo podprli.

Kadar naslavljam tradicionalne medije, kot so tisk, radio in televizija, je zgodba malo drugačna. Čeprav se nam zdi, da je njihova pomembnost v modernem času usahnila, so vseeno zelo vplivni, še posebej televizija, ki ohranja visoko gledanost.

Objave v takih medijih so lahko plačane ali prislužene. Primeri plačanih objav in izpostavitve so na primer klasični oglasi, kot jih vsi poznamo. Redkejša in velikokrat tudi bolj cenjena oblika pa je prislužena objava, za katero naročnik ne plača, ampak se medij sam odloči, da bo o tej temi govoril. To se zgodi, ko neka stvar v splošni javnosti zbere dovolj pozornosti ali je dovolj zanimiva, da se medijskim hišam zdi vredno o tem komunicirati s svojim občinstvom. Lahko je v obliki običajnega članka ali prispevka, včasih pa se posameznim temam posveti tudi celotna oddaja, se izvede intervju s pobudniki in tako naprej. Dodatno se lahko sami odločimo, da kontaktiramo medije, še posebej, če bomo akcijo izvajali v javnosti ali pa če neki medij že objavlja o problematiki, ki jo želimo izpostavljati sami.

Te izpostavitve vplivajo na potrošnike medijev drugače kot plačane objave. Pogosto se razumejo kot bolj pristne in pomembne, ker se jih je neki zunanji opazovalec, v tem primeru na primer medijska hiša, odločil omeniti.

Na splošno ne obstaja nobena skrivna koda, kako pridobiti prisluženo objavo na najbolj gledanih in branih medijih. Glavni napotki bi bili, da pobudniki državne iniciative sami sebe obravnavajo resno in so jasni v svojih načrtih in željah. Pogosto medijsko pozornost privlačijo tudi odmevni dogodki, kot so zborovanja, akcije, tiskovne konference, protesti ... Da se samo sporočilo v medijih, ki so zunaj nadzora iniciative, ne popači, so pomembna tudi sporočila za javnost, ki morajo vsebovati ključne informacije o gibanju ter dodatne kontakte in vsebine.

Stopnica do vsedržavne medijske prisotnosti so zagotovo tudi lokalni mediji, ki jih je lažje doseči, večja pa je tudi možnost, da del svojega medijskega prostora namenijo državnim iniciativam, če ta organizira neko prisotnost v njihovem okolišu. Lokalni mediji se lahko tudi odzovejo prošnji za intervju ali objavi prispevka v časopisu. V primerjavi z večjimi državnimi mediji lokalni mediji ponujajo bolj ciljno in usmerjeno komunikacijo za določeno skupino.

Če se kot pobuda vseeno odločimo za poseganje po plačanih objavah, pa je pomembno, da smo pazljivi pri izbiri, enako kot pri družbenih omrežjih. Vsak državljan ne bere vsakega časopisa in ne gleda vsakega kanala, zato je izbira medija močna strateška odločitev. Podobno velja tudi za sam čas. Na splošno medijske hiše računajo več za predvajanje med najbolj gledanimi ali poslušanimi oddajami, zato moramo premisliti, koliko smo pripravljeni plačati za določen doseg. Ker taki mediji od svojih potrošnikov zahtevajo večjo vpetost in pozornost, omogočajo večjo kreativnost kot družbena omrežja. Na televiziji in radiu so pogosto uspešni oglasi, ki ne le pritegnejo pozornost, ampak tudi povedo zgodbo s čustveno komponento.

Za dodatno vidnost pa so priporočljive še druge aktivnosti, kot so izvajanje izobraževanj, okroglih miz, sodelovanje z organizacijami in strokovnjaki in tako naprej. Na koncu pa moramo po izpeljavi vsake akcije izmeriti tudi njeno učinkovitost, da lahko v prihodnosti sprejemamo boljše odločitve. Merilniki so različni, na primer spremljanje dosega objav, število prisluženih izpostavitvev, javna prepoznavnost ipd. Najbolj jasni merili sta seveda, ali smo dosegli zadani cilj in v kolikšnem času smo to uspeli. Uspešnost posameznih dejavnosti lahko opazimo s primerjavo interakcij na družbenih omrežjih pred dejavnostjo in po njej ali pa s številom medijskih omemb same dejavnosti. Evalvacija je ključna, saj brez razumevanja, kaj deluje in kaj ne, težko ponovimo uspehe v prihodnosti, zelo hitro pa ponovimo napake.

Teja Sapač je diplomantka tržnega komuniciranja in odnosov z javnostmi ter študentka sociologije na magistrski stopnji na Fakulteti za družbene vede. Poleg študijskih dejavnosti je tudi aktivna članica in predsednica Debatnega društva Univerze v Ljubljani, v preteklosti pa je večkrat sodelovala v dejavnostih aktivistične skupine Mladi za podnebno pravičnost, npr. organizacija protestnih shodov, plakatiranje, zbiranje podpisov za referendum, upravljanje družabnih omrežij in izvajanje delavnic po šolah.

NEKATERI PRAVNI VIDIKI AKTIVNE PARTICIPACIJE

Jerneja Logaj

Uvod

V tem poglavju si bomo pogledali nekatere (u)pravne vidike, ki so relevantni pri aktivni ljudski participaciji. Seveda je to široka in kompleksna tematika, ki jo v tem poglavju zgolj preletimo. Osredotočili se bomo na nekatere pomembnejše vidike, in sicer predvsem na to, katere možnosti imajo posamezniki sploh na voljo za aktivno participacijo, na kaj morajo biti pri tem pozorni in kako potekajo različni postopki ter katere so pravice posameznikov v različnih postopkih. Poglavje je razdeljeno na dva dela, in sicer na Slovenijo in Evropsko unijo, saj imamo kot državljani obeh določene možnosti politične participacije tako na ravni države kot tudi na ravni Evropske unije.

1. Slovenija

V nadaljevanju si bomo pogledali nekatere temeljne postopke v zvezi z aktivno ljudsko participacijo v Sloveniji. Poudarek bomo dali predvsem na peticije, referendum in proteste. Seveda to niso izčrpana navodila, vsem, ki uporabljajo katerokoli od spodaj omenjenih metod demokratične participacije, toplo priporočam, da si za podrobnejša navodila in smernice pogledajo tudi relevantne zakone, omenjene v tem poglavju, ter tudi spletne strani relevantnih institucij.

A) Peticija

Pravico do peticije ureja Ustava Republike Slovenije (URS) v 45. členu, po katerem ima vsak državljan pravico do vlaganja peticij in do drugih pobud splošnega pomena.¹ Pobuda splošnega pomena je pobuda, ki se ne nanaša na zasebno sfero posameznika, ampak na javna vprašanja, ki zadevajo večje število posameznikov.²

Ta pravica daje posamezniku oziroma skupini posameznikov možnost, da pošilja pisne vloge širšega političnega ali javnega značaja (lahko se nanašajo na primer na pravosodje, človekove pravice, varstvo okolja, delovna razmerja ...). Vložijo jih lahko v obliki prošnje, pobude, pritožbe, ugovora ali druge vloge.³

Za vložitev peticije ni nobenega posebej predpisanega obrazca oziroma formata, vsebovati pa mora obvezne sestavine, ki so: ime in priimek ter točen naslov; naslov zadeve, na katero se peticija oziroma vloga nanaša; vsa pomembna dejstva, ki se nanašajo na zadevo; zahtevek oziroma predlog; podpis. Napisana mora biti jasno in čitljivo.⁴

¹Uradni list RS, št. 33/91-I do 92/21 – UZ62a.

²Komentar Ustave Republike Slovenije, človekove pravice in temeljne svoboščine, 45. člen, opredelitev, <https://e-kurs.si/komentar/opredelitev-44/>, datum dostopa: 15. 1. 2025.

³Republika Slovenija, Državni zbor, Peticije,

https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/drugo/Peticije!/ut/p/z1/jY9NC4JAFEV_iwu3vpdD9rGbkCRNwls02YTGNArqyGgJ-fqEVkKFb3cv51x4wCAFlmTPUmR9KZusGvOFWVd341HXcxaIZmRjEJ32xHIOBP0VJFPAMc9LDGxz54dIMAwJsDk-_jiK8_w-APs_7wITlcw_r9ImJ2sBTPE7V1wZDzXWRd-33VZHHYdhMISUouLGTdY6fIMK2fWQTKlo6zhOX0eeUE17A38DPeU!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/#!, datum dostopa: 23. 12. 2024

⁴Prav tam.

Obravnava jih Komisija za peticije, človekove pravice in enake možnosti (Komisija), ki je delovno telo Državnega zbora Republike Slovenije.⁵ Peticija se vloži pisno na e-poštni naslov: peticije@dz-rs.si ali po pošti na naslov: Državni zbor, Komisija za peticije, človekove pravice in enake možnosti, Šubičeva 4, 1000 Ljubljana.⁶ Seje Komisije si je mogoče ogledati na RTV Slovenija, pretekle seje so dostopne tudi v arhivu.⁷

Pravica do peticije ni jasno zakonsko opredeljena, kar je večkrat problematiziral tudi Varuh človekovih pravic (Varuh). Kot problematično je izpostavil predvsem manko zakonske opredelitve, zaradi česar Komisija ni obvezana vsebinsko se opredeliti do peticije, zgodilo se je tudi že, da pobudnik na svojo peticijo niti ni prejel odgovora.^{8 9} Vlada se je na predloge Varuha odzvala z navedbami, da je peticija zadostno urejena v okviru dogovora o načinu dela v vsakem mandatnem obdobju, Poslovniku državnega zbora ter pojasnilih, objavljenih na spletni strani državnega zbora. Nadalje se vse peticije vnesejo v informacijski sistem, do katerega imajo dostop vsi poslanci, vsak od njih se lahko po lastni presoji do njih opredeli.¹⁰ Prav tako je vlada mnenja, da je slovenska ureditev pravice do peticije ustrezna in primerljiva z drugimi državami članicami Evropske unije, k njenemu uresničevanju pripomore tudi spletni portal »Predlagam vladi«,¹¹ kjer lahko posamezniki predlagajo vladi določene ukrepe, v komentarjih pa o ukrepih tudi diskutirajo, Vlada se na predloge načeloma odzove.¹² Kljub odgovorom vlade lahko vidimo, da peticija morda ni najučinkovitejše sredstvo aktivne participacije, sploh v primerjavi z možnostjo zahteve za razpis zakonodajnega referendum, saj za razliko od slednje vložitve peticije nikakor pravno ne obvezuje organa, da se odzove oziroma uredi zadevo, omenjeno v peticiji.

B) Referendum

Referendum je neposredno odločanje ali izjavljanje volivcev o zakonu, predlogu zakona ali drugem pomembnem vprašanju. V Sloveniji poznamo več različnih vrst referendumov: zakonodajni referendum, referendum o spremembi ustave, referendum o mednarodnih povezavah ter posvetovalni referendum. Volivci imajo možnost zahtevati razpis zakonodajnega referendum.

Zakon o referendumu in ljudski iniciativi¹³ v 11. členu določa, da lahko (med drugim)

⁵Republika Slovenija, Državni zbor, Komisija za peticije, človekove pravice in enake možnosti, https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/pos/dt/izbranDT/!ut/p/z1/04_Sj9CPyKssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zinfyCTD293Q0N3IMN3QwCzcPCghzdzQwNAkz1w8EKvCy9Hb3ACoyCTA0CXYycfIMNjA1MnAz0o4jRb4ADOBKpH4-CKPzGF-SGhoY6KioCAMkPKqk!/dz/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/?idSubjekt=DT006, datum dostopa: 23. 12. 2024.

⁶*Prav tam.*, datum dostopa: 15. 2. 2025.

⁷Radiotelevizija Slovenija, arhiv, Seje Komisije za peticije, človekove pravice in enake možnosti, https://www.rtvsl.si/tv/oddaja/seje_komisije_za_peticije/173250748/oddaje, datum dostopa: 18. 2. 2025.

⁸Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Organ se mora do vsebine peticije izreči, ne se z njo samo seznaniti, <https://www.varuh-rs.si/sl/sporocila-za-javnost/novica/organ-se-mora-do-vsebine-peticije-izreci-ne-se-z-njo-samo-seznaniti/>, datum dostopa: 29. 1. 2024.

⁹Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Letno poročilo za leto 2020, https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2020/Letno_porocilo2020_-_pop.pdf, datum dostopa: 29. 1. 2024.

¹⁰Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Organ se mora do vsebine peticije izreči, ne se z njo samo seznaniti, <https://www.varuh-rs.si/sl/sporocila-za-javnost/novica/organ-se-mora-do-vsebine-peticije-izreci-ne-se-z-njo-samo-seznaniti/>, datum dostopa: 29. 1. 2024.

¹¹<https://predlagam.vladi.si/>

¹²Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Letno poročilo za leto 2020, https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2020/Letno_porocilo2020_-_pop.pdf, datum dostopa: 29. 1. 2024.

¹³Uradni list RS, št. 26/07 do 30/24.

volivci oziroma združenje volivcev vložijo zahtevo za razpis zakonodajnega referenduma (tj. referenduma, kjer volivci odločajo o uveljavitvi zakona, ki ga je sprejel državni zbor, pred njegovo razglasitvijo).¹⁴ Pobudo za razpis referenduma mora s podpisi podpreti 2500 volivcev, vsebovati mora referendumsko vprašanje, ki se glasi »Ali ste za to, da se uveljavi zakon ... (navesti naslov zakona), ki ga je sprejel državni zbor na seji dne ...?«. ¹⁵ Če je pobuda vložena v skladu z zakonom (oblika, veljavni podpisi, vsebina), predsednik državnega zbora določi datum, do katerega je treba zbrati podpise, zakonski rok je 35 dni. Zbrati je treba 40 000 podpisov.¹⁶

V pobudi in zahtevi je zahtevano, da se navedejo osebno ime oziroma naziv, prebivališče oziroma sedež, telefon in elektronski naslov predlagatelja referenduma ter osebno ime, prebivališče, telefon in elektronski naslov prvopodpisanega in drugopodpisanega na seznamu podpisnikov pobude za razpis referenduma.¹⁷

Ustava v drugem odstavku 90. člena določa štiri področja, glede katerih je prepovedano razpisati referendum, to so zakoni o nujnih ukrepih za zagotovitev obrambe države, varnosti ali odprave posledic naravnih nesreč; zakoni o davkih, carinah in drugih obveznih dajatvah ter zakon, ki se sprejema za izvrševanje državnega proračuna; zakoni o ratifikaciji mednarodnih pogodb ter zakoni, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ali drugo protiustavnost.¹⁸ Če se pobuda nanaša na zakon s katerega od omenjenih področij, državni zbor v štirinajstih dneh po vložitvi pobude sprejme sklep, s katerim ugotovi, da referendum ni dopustno razpisati, in ga objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.¹⁹ Zakon je na referendumu zavržen, če proti njemu glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali, tj. če proti zakonu glasuje najmanj petina vseh volivcev. Število vseh volivcev se ugotavlja glede na število volivcev, vpisanih v evidenco volilne pravice na dan glasovanja na referendumu.²⁰ Eno leto po razglasitvi referendumske odločitve državni zbor ne sme sprejeti zakona, ki bi bil v nasprotju z referendumsko odločitvijo.²¹

C) Protesti

Zadnja od možnosti aktivne politične participacije so protesti. Kot takšni protesti nimajo neposrednih pravnih učinkov, lahko pa so učinkovito sredstvo demokratičnega pritiska na državne organe. Pri organiziranju in sodelovanju na protestu je potrebno predvsem, da se spoštuje pravni red Republike Slovenije, tako pred protestom kot med njim. V nadaljevanju si bomo pogledali nekaj pomembnejših pravnih vidikov prirejanja protestov, v glavnem pa so za proteste relevantna tri pravna področja: upravno pravo (predvsem v navezavi s prijavo protesta), civilno pravo (predvsem v navezavi z odškodninsko odgovornostjo) ter kazensko pravo (predvsem v navezavi s kazensko odgovornostjo).

Ustava Republike Slovenije v 42. členu zagotavlja pravico do mirnega zbiranja in javnih zborovanj,²² ki je nadalje urejena v Zakonu o javnih zbiranjih (ZJZ).²³ ZJZ razlikuje

¹⁴Prav tam, 9. člen.

¹⁵Prav tam, 11. člen in 16.c člen.

¹⁶Prav tam, 16.a člen.

¹⁷Prav tam, 12. člen.

¹⁸Uradni list RS, št. 33/91-I do 92/21 – UZ62a.

¹⁹Uradni list RS, št. 26/07 do 30/24, 21. člen.

²⁰Prav tam, 23. člen.

²¹Prav tam, 25. člen.

²²Uradni list RS, št. 33/91-I do 92/21 – UZ62a.

²³Uradni list RS, št. 64/11.

med javnim shodom in javno prireditvijo. Javni shod je vsako organizirano zbiranje oseb zaradi izražanja mnenj in stališč o vprašanih javnega ali skupnega pomena, na prostem ali v zaprtem prostoru, kjer je dostop dovoljen vsakomur, javna prireditev pa je vsako organizirano zbiranje oseb zaradi izvajanja kulturne, športne, zabavne, izobraževalne, verske ali druge aktivnosti tako, da je udeležba brezpogojno ali pod določenimi pogoji dovoljena vsakomur.²⁴

Oboji morajo potekati mirno in v skladu z demokratičnimi načeli, imeti morajo organizatorja, ki mora poskrbeti za red, poskrbeti, da ne bodo ogroženi zdravje in življenje udeležencev ali drugih oseb oziroma premoženje ter da ne bo ogrožen javni promet in da ne bo nedopustno obremenjeno okolje. Javno zborovanje se ne šteje za nasilno zgolj zaradi enega primera nasilja oziroma zaradi posameznih nemirnih dejanj še ne postane nasilno.²⁵ Če na javnem zborovanju ni zagotovljen red, organizator shoda objektivno (ne glede na krivdo) odgovarja za škodo ter ogrožanje življenja, varnosti ali zdravja udeležencev.

Glede na značaj shoda oziroma prireditve in pričakovano število udeležencev mora organizator za zagotavljanje reda na prireditvenem prostoru zagotoviti tudi rediteljsko službo. Rediteljska služba skrbi predvsem za red na shodu ali prireditvi, prepreči vstop osebi, ki bi želela prinesiti orožje, eksplozivne snovi, pirotehnične izdelke ali nevarne predmete, ter osebi, ki je vidno pod vplivom alkohola in je zato mogoče pričakovati, da bo zaradi takšnega stanja kršila red.²⁶

Nadalje mora organizator določiti vodjo, ki mora biti star najmanj 18 let in imeti ustrezne psihofizične sposobnosti. Vodja skrbi, da shod oziroma prireditev poteka v skladu z napovedanim programom ter da se izvajajo vsi ukrepi, navedeni v prijavi oziroma dovoljenju. Vodja tudi sodeluje s policijo in zagotovi, da se upoštevajo vsi ukrepi, ki jih policija predlaga.²⁷

Javno zborovanje je treba vnaprej prijaviti. V 7. členu ZJZ določa, da prijave shodov in zborovanj sprejema pristojna policijska postaja (tj. policijska postaja, na območju katere se dogodek organizira). Če obstajajo okoliščine, zaradi katerih bi lahko prišlo do ogrožanja varnosti ali pravic drugih, je treba za dovoljenje prositi tudi pristojno upravno enoto. Prijavo na policijsko postajo je treba oddati najmanj tri dni pred dnevom shoda oziroma pet dni pred dnevom prireditve.

Pravica do mirnega zbiranja varuje tudi neorganizirane oziroma spontane shode, tj. shode, kjer se posamezniki zbirajo nenačrtovano in brez organizatorja, da bi izrazili mnenja in stališča o vprašanih javnega in skupnega pomena. Spontani shodi so pomemben odraz demokracije, saj omogočajo takojšnje odzivanje na aktualne dogodke.²⁸

Za nekatere shode je treba dobiti tudi dovoljenje, in sicer za shod ali prireditev na javni cesti, če predstavljata izredno uporabo ceste; za mednarodno športno prireditev in člansko tekmovanje v kolektivnih športih, če na njem sodeluje vsaj en klub prve državne lige; za prireditev, na kateri se uporablja odprt ogenj oziroma predmeti ali naprave, zaradi katerih je lahko ogroženo življenje ali zdravje ljudi ali premoženje; za

²⁴Prav tam, 4. člen.

²⁵Prav tam, 10. člen.

²⁶Prav tam.

²⁷Prav tam, 22. člen.

²⁸Republika Slovenija, Pritožbe zoper delo policije in ugotovljene nepravilnosti v času protestov, <https://www.gov.si/novice/2022-08-05-pritozbe-zoper-delo-policije-in-ugotovljene-nepravilnosti-v-casu-protestov/>, datum dostopa: 15. 2. 2025.

prireditve, na kateri se pričakuje več kot 3000 udeležencev.²⁹ Dovoljenje izda upravna enota, na območju katere se organizira shod oziroma prireditve.

V prijavi shoda oziroma v prošnji za dovoljenje je treba navesti naslednje podatke:

- podatke o organizatorju shoda oziroma prireditve (osebno ime, EMŠO oziroma datum rojstva in spol, če mu EMŠO ni določen, državljanstvo, naslov stalnega ali začasnega prebivališča oziroma firmo, sedež, matično številko in osebno ime zastopnice oziroma zastopnika);
- kraj, čas in trajanje shoda oziroma prireditve, program shoda oziroma prireditve in predvideno število udeležencev, če je za prireditveni prostor določena zgornja meja zmogljivosti, pa tudi podatek o največji dovoljeni zmogljivosti prireditvenega prostora po predpisih, ki urejajo graditev objektov ter varstvo pred požarom;
- osebne podatke vodje ter vodje rediteljev (osebno ime, EMŠO oziroma datum rojstva in spol, če mu EMŠO ni določen, državljanstvo, naslov stalnega ali začasnega prebivališča); če rediteljsko službo opravlja subjekt, ki se ukvarja z dejavnostjo varovanja ljudi in premoženja, pa tudi njegove podatke (firma, sedež, matična številka, osebno ime odgovorne osebe);
- osebne podatke pooblaščenke oziroma pooblaščenca organizatorja za vročitve na sedežu pristojnega organa (osebno ime, naslov stalnega ali začasnega prebivališča) ter način obveščanja;
- način varovanja shoda oziroma prireditve z navedbo števila rediteljev ter ukrepov za zagotovitev reda, varnosti življenja in zdravja udeležencev in drugih oseb, varnosti premoženja, da ne bo ogrožen javni promet in da ne bo nedopustno obremenjeno okolje.³⁰

Policijski postopki, povezani s protesti

Temeljni zakon, ki ureja policijske postopke, je Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol).³¹ Pomembno je, da se posameznik ob morebitnem stiku s policijo zaveda svojih pravic in obveznosti, ki jih ima v razmerju do policije. Oseba, zoper katero se izvajajo policijska pooblastila, ima pravico od policista zahtevati, da se predstavi ter ji pove ime in priimek ter policijsko enoto. Če policist oceni, da bi bil v primeru, da se predstavi z imenom in priimkom, ogrožen, se lahko predstavi zgolj s svojo identifikacijsko številko. Ob predstavitvi mora policist tudi pojasniti nalogo, ki jo opravlja (razen če to oteži oziroma ogrozi izvedbo same naloge).³² Nadalje ima posameznik tudi pravico seznaniti se z razlogi postopka, z opozorili o prostovoljnosti pri zbiranju obvestil in o zagotavljanju anonimnosti v skladu z zakonskimi določili, ter do izdaje potrdila, če je policijski postopek (začasna omejitev gibanja) trajal dlje kot eno uro.³³ Prav tako morajo policisti pri opravljanju nalog spoštovati in varovati pravico do življenja, človekovo osebnost in dostojanstvo ter druge človekove pravice in temeljne svoboščine ter spoštovati načelo enake obravnave.³⁴

Zoper ravnanje policije je po ZNPPol mogoča tudi pritožba, in sicer v 45 dneh od dneva, ko naj bi policist s svojim dejanjem ali opustitvijo dejanja pri opravljanju policijskih

²⁹Uradni list RS, št. 64/11, 13. člen.

³⁰Prav tam, 14. člen.

³¹Uradni list RS, št. 15/13 do 153/21.

³²Prav tam, 21. člen.

³³Prav tam.

³⁴Prav tam, 14. člen.

nalog pritožniku kratil človekove pravice in temeljne svoboščine. Pritožba se lahko vложи na pristojno ministrstvo, lahko tudi elektronsko.³⁵

Evropska unija

Kot državljani Slovenije smo tudi državljani Evropske unije, v okviru katere imamo določene možnosti politične participacije.

– Peticija

Vsi državljani Evropske unije ter vse fizične ali pravne osebe s prebivališčem oziroma sedežem v njej imajo pravico, da na Evropski parlament naslovijo peticijo glede zadeve, ki sodi na področje delovanja Evropske unije.³⁶ Vložijo jo lahko v obliki pritožbe ali zahteve.

Vsebovati mora ime, državljanstvo in naslov vseh predlagateljev peticije. Napisana mora biti v enem od uradnih jezikov Evropske unije. Vloži se lahko v elektronski obliki prek spletnega portala Parlamenta za peticije ali v papirni obliki po pošti.³⁷

Peticije obravnava Odbor za peticije, ki lahko sprejme naslednje ukrepe: pozove Evropsko komisijo, naj opravi predhodno preiskavo v zvezi s peticijo in mu posreduje informacije o skladnosti z ustrezno zakonodajo Evropske unije; posreduje jo drugim odborom Evropskega parlamenta v informacijo ali nadaljnje ukrepanje; lahko se obrne na pristojne institucije ali organe ali ukrepa prek stalnega predstavništva države članice (če se nanaša na konkretno zadevo); sprejme druge ustrezne ukrepe, da bi na peticijo ustrezno odgovoril ali rešil problem. Prav tako lahko peticijo uvrsti na dnevni red katere od svojih sej.³⁸

– Državlјanska pobuda

Evropska državljanska pobuda je mehanizem, ki omogoča posameznikom aktivno sodelovanje pri oblikovanju politik Evropske unije, saj z njo lahko Evropsko komisijo pozove, da sprejme zakonodajo na določenem področju. Predlaga jo lahko skupina najmanj sedmih predlagateljev, ki morajo biti državljani Evropske unije, ki prebivajo v najmanj sedmih državah Evropske unije, ter so stari vsaj toliko, da lahko v svoji državi volijo na volitvah za Evropski parlament.

Pobuda mora zbrati najmanj milijon podpisov, prav tako mora doseči prag (najmanjše število) zbranih podpisov v vsaj sedmih državah članicah. Prag v posamezni državi je določen glede na število poslancev, ki jih ima posamezna država v Evropskem parlamentu, pomnoženo s številom vseh poslancev v Evropskem parlamentu (za Slovenijo je ta prag 6480).³⁹ Podpisi morajo biti zbrani v 12 mesecih od začetka zbiranja podpisov, ki mora biti najpozneje šest mesecev od datuma prijave pobude. Podpise je nato treba poslati pristojnim organom v državah članicah, da ti preverijo, ali so podpisi veljavni. V Sloveniji je pristojni organ Ministrstvo za notranje zadeve.⁴⁰

³⁵Prav tam, 137. člen.

³⁶Uradni list EU, C 202/150, Pogodba o delovanju Evropske unije, 227. člen.

³⁷Poslovnik Parlamenta Evropske unije, 226. do 230. člen.

³⁸Prav tam.

³⁹Evropska unija, Evropska državljanska pobuda, pragovi, https://citizens-initiative.europa.eu/thresholds_sl, datum dostopa: 23. 12. 2024.

⁴⁰Prav tam, Organi pristojni za preverjanje in potrjevanje izjav o podpori, https://citizens-initiative.europa.eu/authorities-verification-and-certification-statements-support_sl, datum dostopa: 23. 12. 2024.

POBUDA PROTI IZGRADNJI MALE HIDROELEKTARNE POD HUDIČEVO BRVJO V ŠKOFJI LOKI

[»Loka, mesto vseh«](#)

Darja Matjašec

»Loka, mesto vseh« je civilna iniciativa, ki je obstajala že precej pred dogodki, povezanimi z gradnjo male hidroelektrarne v Škofji Loki. V časih pred temi dogodki smo se kot močna lokalna skupnost precej ukvarjali z različnimi humanitarnimi akcijami in izobraževalnimi aktivnostmi. Do koronskih časov smo se, denimo, vsak prvi vikend v maju pridružili veliki civilni pobudi Jane's Walk, urbanim sprehodom. In ti sprehodi so bili najbolj obiskani urbani sprehodi v Sloveniji, če ne kar na svetu. Zasnovani so tako, da ljudi ob vodenju po mestu ozaveščajo o pomenu nekih elementov mesta. Tudi rek. Hkrati pa so mene kot kar izpostavljeno članico te iniciative pogosto za pomoč prosili ljudje, ki so imeli težave z urejanjem prostora. Ljudje se v takih situacijah pogosto ne znajdejo, ker so nekatere res zapletene, hkrati pa so za ljudi emocionalno zelo obremenjujoče. Tako smo v civilni iniciativi pogosto svetovali različnim ljudem, sama pa sem v glavnem skrbela, da so bile te dejavnosti čimbolj poštene in pregledne.

Preden se posvetim obravnavani pobudi, moram nekaj povedati o samem postopku načrtovanja male hidroelektrarne. Urejanje prostora in gradnja sama sta regulirana, določena z zakonodajo. V slednji je urejeno, kakšne vrste gradbenih dovoljenj potrebujejo določene vrste objektov in kako potekajo postopki pridobitve teh dovoljenj. Pomemben del teh postopkov je presoja vplivov na okolje, ki se zahteva za določene gradbene objekte. Ta presoja namreč lahko pridobivanje dovoljenj za investitorja zelo zaplete, ker se presojuje posamezne sestavine okolja oziroma to, ali bodo te sestavine prenesle predvidene posege.

Omenjena zakonodaja velja tudi za male hidroelektrarne. Zato je interes kapitala že pred časom dosegel, da presoje vplivov na okolje ni treba opravljati do določene moči male hidroelektrarne. To pa pomeni, da investitorji vedno prijavljajo projekte malih hidroelektrarn, ki so ravno pod zgornjim zahtevanim pragom moči za te objekte, torej, če bi se presoja vplivov zahtevala za male hidroelektrarne z močjo 100 enot, bi vedno prijavljali projekte elektrarne z močjo 99 enot. Za investitorje to pomeni, da lah-

ko take projekte načrtujejo brez vključevanja javnosti. Posamezni varnostni sektorji namesto presoje vplivov na okolje podajo le (nezavezujoče) mnenje, s katerim ni treba seznaniti javnosti, saj morajo biti s takim posegom obveščeni le neposredni sosed, ki na obravnavano zemljišče mejijo. V našem konkretnem primeru so bili to občina, ker je tam potekala javna pot, in dva najbližja sosed.

Projekt je bil v točki, ko smo se začeli z njim ukvarjati tudi mi, to je bilo leta 2022, v postopku načrtovanja že dlje časa. Ko so se stvari nekoliko zapletle, se je eden od sosedov spomnil name in me prosil za pomoč. Tako sem odšla z njim do projektanta in dobila vpogled v projektno dokumentacijo, jo poslikala in potem doma začela proučevati. In na tej točki je postalo jasno, da je stvar res nenavadna. Govorimo namreč o nekem starem delu srednjeveškega mesta, ki se s takim projektom spremeni, potencialno degradira. Niso vsi taki posegi v prostor slabi, ampak če so slabo načrtovani, prostor degradirajo. In ta projekt je bil slabo načrtovan. Zato smo se odločili, da s tem seznanimo javnost, da skušamo na svojo stran dobiti čim več ljudi. V takih primerih seveda ne greš najprej v proteste, ampak skušaš okoliščine čimbolj raziskati in analizirati. V tem konkretnem primeru nam je šlo pri tem na roko to, da je projektu nasprotovala tudi občina, kar nam je vsaj nekoliko olajšalo delo. Takrat namreč tudi kot strokovnjakinja vrste stvari nisem vedela. Nisem vedela, da obstaja možnost, da v postopek vstopimo kot stranski udeleženec ali da tak status sploh obstaja. Številne stvari so bile v zraku, ogromno stvari je bilo v fragmentih in smo jih morali sestaviti. Nekaj je razumeti strokovno plat problema, nekaj drugega pa njegovo pravno ali upravno plat. In tukaj nam je bila naklonjenost občine vsaj malo v pomoč pri tem, da smo razumeli, kako vstopiti v ta proces pridobivanja gradbenega dovoljenja. Naš interes je namreč bil, da pripombe, ki jih imamo kot civilna družba, uveljavimo kot enakopravna stranka v postopku.

Kot civilna iniciativa smo zato spisali konkretne pripombe, kaj vse nas pri projektu moti, in jih objavili na spletni strani, s ključniki smo naslavljali medije, pošiljali po elektronski pošti in obveščali ljudi, da zbiramo podpise pod te zahteve. Sama sem prek svoje Facebookove strani obveščala svoje prijatelje, med katerimi je kar nekaj novinarjev. In Facebook ima kar velik domet. Cilj tega zbiranja podpisov ni bil le ustvariti pritisk javnosti, ampak predvsem pokazati svoj legitimni interes, ki ga želimo zaščititi, in postati sogovornik državi. Civilno družbeno pobudo ali nevladno organizacijo, ki ji uspe dokazati, da ima v določenem postopku neki interes, pravni interes, ki ga želi ščititi, mora namreč država pod določenimi pogoji priznati kot stranskega udeleženca v postopku pridobivanja gradbenega dovoljenja. S tem bi dobili podoben status, kot so ga imeli sosed in občina. In javnost se je na to naše zbiranje podpisov res množično odzvala. Podpise smo zbirali Pr'Petet, v družabnem središču Škofje Loke, in v dveh, treh dneh zbrali podpise osmih odstotkov meščanov, tisoč podpisov, kar je bilo seveda

bistveno več od zakonsko določene meje tridesetih podpisov prebivalcev za nevladne organizacije v okoljskih postopkih.

Problem, s katerim smo se soočali, je bil seveda ta, da sama kot prostorski strokovnjak lahko naslavljam strokovne argumente, ampak ne pa tudi pravnih. Tega, kako te stvari potekajo postopkovno, dolgo nismo razumeli, preprosto se nismo znašli. Zelo prav nam je tu prišla pomoč PIC (pravno informacijskega centra), a tudi njim smo včasih težko razložili, kaj sploh želimo doseči, ker tega še sami nismo vedeli. To vedenje bi bilo takrat res dragoceno, ampak to vidimo šele zdaj. Pomagalo je tudi, da smo k sodelovanju pritegnili LUTRO, nevladno organizacijo oziroma Inštitut za ohranjanje naravnih virov, ki se tudi bori proti hidroelektrarnam na Savi. Zanje je namreč obstajala veliko večja zakonska verjetnost, da jim bodo priznali status stranskega udeleženca, saj so za dejavnost varovanja okolja prav registrirani, imajo status organizacije, ki deluje v javnem interesu, in obstajajo več kot dve leti. Take so zakonske zahteve. Toda upravna enota je naša mnenja in argumente, s katerimi smo izkazovali svoj pravni interes, nenehno zavračala, niti ga niso priznali Lutri. Na te zavrnitve smo se nato pritožili in potem so zavrnilo našo pritožbo in tako naprej.

V teh postopkih smo se veliko naučili. Pravnega interesa nismo uspeli dokazati niti s pritožbo na ministrstvo. Smo pa to poskušali dokazovati z različnimi argumenti. Da če imajo, denimo, ribe neko pravico do minimalnega pretoka vode (ki jo ureja zakon), bi tako pravico morali priznati tudi ljudem, ki se tam sedaj kopajo in se potem ne bodo mogli več, ker ne bo več dovolj vode. Da imajo ljudje pravico do zelenja na bregu reke in da imajo pravico nasprotovati betonski ploščadi, ki bi to zelenje nadomestila. Ampak pravnih služb na ministrstvu nismo uspeli prepričati. In potem je ministrstvo po dveh letih prerekanj, tik pred božičem lani, ko je časa za pritožbo seveda zaradi praznikov manj, izdalo gradbeno dovoljenje. In to kljub nasprotovanju občine. Mi se na izdajo tega dovoljenja nismo mogli odzvati, ker nismo imeli statusa. Uspelo pa se je zorganizirati občini kljub skrajšanemu času za pritožbo in se skupaj z enim sosedom pritožiti na izdajo tega dovoljenja. Hkrati pa smo se tudi mi in Lutra odločili, da na izdajo dovoljenja odgovorimo s civilno tožbo proti državi, ker nam ni priznala statusa stranskega udeleženca.

In to je za zdaj to. Rezultatov tožb še ni in ne vemo, kaj se dogaja. Zakonodaja je v resnici zelo na strani investorjev. In ta investor pravnih napak ni delal. Za uspeh je precej motiviran, saj bi se taka investicija zelo zelo hitro povrnila. Toda hkrati smo zaradi pritožb, ki jih je v postopku imel investor, in naših odgovorov nanje in dveh let tovrstnih prepiranj, osebnih obračunavanj in ne vem še česa investitorju ukradli dve leti časa. In v tem dveletnem obdobju je investitorju, kot se je pozneje izkazalo, poteklo vodno soglasje. To pa je dovoljenje, ki ga za gradnjo potrebuje. In sedaj nima

pravice graditi, čeprav ima gradbeno dovoljenje. To soglasje bi sicer lahko podaljšal, ampak je Direkcija za vode, ki je strokovna institucija Ministrstva za naravne vire in prostor, izdajo soglasja sedaj zadržala. Med razlogi so tudi katastrofalne poplave, ki so se v tem času zgodile. Te poplave verjetno govorijo v prid našemu nasprotovanju projektu in so zato vsi nekoliko v zadregi, kako naprej. Poplavne sheme sedaj vsi na novo preračunavajo in na novo vrednotijo poplavne modele. Jasno pa je, da bi ta mala hidroelektrarna vplivala na poplavno varnost, saj bi bil pretok vode ožji zaradi zaježitve dela struge, voda pa bi se med poplavo nekam morala zlivati. In nobenega dvoma ni, da je to za prebivalce slabo.

Danes težko natančno presodim, zakaj so se ljudje tako množično odzvali na našo pobudo. Mogoče so bile takrat tudi politične razmere nekoliko posebne. Velikokrat se ljudje na krivice v svojem okolju odzovejo šele, ko se jim je zgodila neka krivica v prostoru. Taki so bili protesti leta 2013 v Istanbulu; ljudje so bili nezadovoljni s takratno Erdoganovo politiko, a protesti so izbruhnili zaradi načrtovanega uničenja parka Gezi in gradnje veleblagovnice na tem mestu. Taki so bili protesti proti gradnji jezov na Muri v času propadanja prejšnjega režima, ko smo se že osamosvajali od Jugoslavije. Jezo zaradi političnih razmer pokažemo z odzivom na posege v prostor. Ljudje se s svojim prostorom identificiramo, nanj smo emocionalno navezani; krajevne znamenitosti, reke v mestih, parki so za nas pomembne identifikacijske točke. Ko smo objavili simulacijske skice, kako bi bili videti ta betonska korita in ploščadi namesto zelenja, je to ljudi prizadelo. Pri zares pomembnih stvari se ljudje hitro povežemo v res močno skupnost, še zlasti, če vemo, da ne gre za nekaj ideološkega. To je še zlasti očitno pri prostoru, saj ga praviloma vsi dojemamo kot javno dobro. In ko vanj poseže kapital, je to praviloma vedno na škodo te pravice do prostora. Čeprav se ljudje te pravice pogosto ne zavedamo, Lefebvre, denimo, pravi, da je najbolj spregledana pravica nasploh, ljudje to čutimo. In na to smo se skupaj odzvali.

BALKAN RIVER DEFENCE

Rok Rozman

[Balkan River Defence](#)

Balkan River Defence se je kot iniciativa oziroma gibanje razvil iz našega projekta Balkan River Tour 1, ki smo ga izpeljali leta 2016. Pred tem sem kot ekstremni kajakaš veliko potoval po svetu, kjer smo kajakaši iskali divje lepe reke. V letih med 2011 in 2014 je bil Balkan pri tem kar pogost cilj; čeprav ni bil prav znan, je imel nekaj res lepih rek s težkimi brzicami. A takrat se še nisem zavedal ogroženosti teh rek. Ko pa sva se s kolegom pozimi 2014–2015 podala na odpravo v Čile, sva tam naletela na avstralskega kajakaša Benjamina, skupaj smo nato potovali vse do Patagonije in ob večerih o tem kar precej razpravljali. Povedal nama je, da je v Peruju izvedel, da želi-jo zajezi Rio Marañón, izvirni krak Amazonke in eno od najpomembnejših rek na svetu, in ker se nihče od domačinov temu ni želel upreti, se je tega lotil sam, na precej donkihotovski način.

Ti pogovori so mi dali misliti in po vrnitvi v Slovenijo sem nameraval čez nekaj časa spet odpotovati v Čile ter pomagati Benjaminu. A bolj kot ne po naključju sem prek avstrijske organizacije River Watch izvedel, da je pripravljen načrt gradnje več kot 2700 jezov na Balkanu. To me je šokiralo. Večino rek, ki so se znašle na tem seznamu, sem poznal. Poznal sem njihovo lepoto in precej jasno mi je bilo, da bi bila v večini primerov gradnja jezov tam popolnoma nesmiselna in še najbolj podobna kakšnemu načrtu za pranje denarja. S takšnim spoznanjem se lahko soočiš na nekako tri načine. Lahko si zagrenjen in se sprijazniš, da bodo reke pač uničene in da tako ali tako ne moreš nič storiti. Lahko začneš od žalosti piti. Lahko pa nekaj narediš. Na koncu smo potem zadnji dve možnosti združili in nekaj naredili ter se skušali ob tem imeti fino. Če bi takrat vedel, koliko dela me čaka, se verjetno tega ne bi lotil, ampak na začetku si česa takega niti ne predstavljaš.

Ideja je bila 40-dnevna tura po balkanskih rekah. K sreči sem imel kar nekaj prijateljev fotografov in snemalcev, ki so nas spremljali. Posnetki, fotografije in poročila s tega potovanja so bila res velika stvar. O dogodku so poročali na CNN, BBC in mnogi drugi, kar nas je kar precej presenetilo. Čeprav naj bi bila tura enkratni dogodek, pa zgodba v resnici traja še danes, prerasla je v iniciativo, gibanje, ustanovili smo nevladno organizacijo, v dogajanje sem še vedno vpleten, čeprav precej manj kot takrat, danes je naše področje pretežno Slovenija.

V začetku smo v bistvu želeli samo ljudi seznaniti z zgodbo o jezovih. Najboljši način za to so seveda mediji, tako klasični kot socialna omrežja, takrat predvsem Facebook in Instagram. Največji plus našega dogodka je bil seveda, da smo imeli s seboj fotografa in snemalca, ki sta bila res dobra in sta, medtem ko smo se vozili od ene reke do druge, v avtu ustvarjala in vsakih nekaj dni pripravila gradivo za objavo, kar je medijem precej olajšalo njihovo delo. In trideset kajakov na divji reki je vedno zanimiv in fotogeničen prizor. Tako so v vsaki državi, kamor smo prišli, do nas pristopili nacionalni mediji ter o nas in našem projektu tudi poročali, čeprav so pred tem skušali utišati vse poskuse lokalnih aktivistov, ki so opozarjali na isti problem. Kakšnih 40 tujcev iz 25 različnih držav v neki zakotni dolini v Črni gori pa vseeno predstavlja nekaj, česar mediji ne morejo ignorirati in enostavno morajo o tem nekako poročati. Ko so se torej na takih dogodkih pojavile nacionalne televizije, smo v trenutku, ko so nam ponudili mikrofone, stopili korak nazaj in predali besedo domačinom, ki so isto zgodbo hoteli povedati že ničkolikokrat prej, pa jih ni nihče poslušal.

Ta naš projekt je bil tako pravzaprav v svojem bistvu zelo preprost. Mi privabimo pozornost medijev, potem pa besedo prepustimo domačinom, ki so dobili svojo priložnost opozoriti na problem. Taka metoda dela sicer ni bila načrtovana, ampak se je postopoma, organsko razvila iz izkušenj na terenu. In ti, ki smo jih hoteli nagovarjati, so bili predvsem mainstream mediji, ki dosežejo res veliko ljudi, ne samo kajakašev in ribičev, ki jih je premalo, da bi bili lahko res vplivni, predvsem pa problematiko že poznajo. Mediji radi objavijo zgodbe, če je sporočilo za javnost dobro narejeno in so priložene dobre fotografije ter jih dobijo vsakih nekaj dni, saj v resnici rabijo vsebine.

V teh objavah smo nato naslavljali investitorje ali vpletena podjetja. V vsaki objavi naših zgodb na Facebooku smo s ključniki označili vse znane investitorje, in če je taka objava dosegla 50.000 ljudi, je to nanje nekako vplivalo, hkrati pa so objavo zaradi njene odmevnosti povzemali še drugi mediji in taka zgodba se potem kar širi. Imeli smo srečo, da smo bili vsaj za prvi turo zanimivi za Delo, ki je postalo naš medijski pokrovitelj. Enkrat na teden smo napisali poročilo, ki so ga objavili, in to je bil nekakšen daš-dam. Oni so dobili vsebino, mi pa publiciteto. Ampak dve leti po tem, ko se je zamenjal lastnik Dela, je uredniški odbor dal jasno sporočilo, da negativnega poročanja o jezovih ne bo več. In od takrat je pozicija Dela do tega problema precej drugačna, hidroenergijo namreč promovira, male in velike jezove. Lastniki medija pač določajo, o čem se bo pisalo, in svoboda medijev je kar problematičen pojem. Ampak vsaj deloma je to mogoče obvoziti z objavami na spletnih omrežjih, čeprav tudi ta niso popolnoma brez ovir.

V šestih državah prve ture smo obiskali vse tiste reke, kjer so bili načrtovani jezovi. Na vsaki etapi smo šli najprej veslat nekam v divjino, potem pa smo v prestolnici ali katerem večjem mestu iz tega naredili dogodek. Prvotno se nismo usmerjali proti

projektom samim, pomembneje se nam je zdelo ljudi seznaniti s tem, kaj se sploh dogaja in zakaj je to narobe. Naš načrt je bil tako zelo konkreten. Najprej je treba ljudi ozaveštevati, in to je mogoče samo z objektivnimi dejstvi. Ni šlo torej za nekakšen pretirano emocionalen nastop, češ, mi kajakaši imamo res radi brzice, kaj če bi jih vzljubili še vi. Ljudem je treba povedati, kakšne koristi jim prinaša neokrnjena reka, kaj imajo od nje ljudje, kaj živali, kaj gospodarstvo. In pokazati, kaj bodo dobili domačini, če jim zaježijo reko; večinoma nič, kaj živali in kaj bo od tega imel neki investitor iz Norveške ali Nemčije, ki je v dobrih odnosih z nekim lokalnim politikom. Pokazati je treba, kaj vse je narobe s takimi projekti: uničevanje naravnih virov, pranje denarja, korupcija, veliko škode za malo koristi. Prepričani smo bili, da bo velika medijska pozornost v teh primerih investitorje enostavno odgnala, saj jim bo preprosto nerodno: te firme doma v Nemčiji, Avstriji ali na Norveškem ne bi nikoli financirale takega projekta, tu pa so ga, ker niso pričakovale, da jih bo kdo videl. Mi tukaj nismo bili pravno posebej močni, z nami ni delal noben odvetnik, vedeli pa smo, da lahko izpostavimo ta podjetja. In na srečo je bilo to v vsaj nekaterih primerih dovolj. Ustrašili so se slabe publicitete, pomislekov delničarjev, domače javnosti.

Informacije o projektih smo v glavnem dobivali od organizacij River Watch in EuroNatur, ki sta analizirali vse te načrte in imeli o njih vse podatke. Ko sem ju prvič kontaktiral in povedal, kaj nameravamo, sem pričakoval veliko navdušenje nad tem, da ju želimo vključiti v naš projekt. Pa nista bili silno navdušeni. Na začetku smo bili mi kot, denimo, praktiki in oni kot nekakšni akademiki bolj vsak na svojem bregu. Ampak mi brez njih ne bi imeli kaj dosti početi, oni pa bi brez širše pozornosti javnosti tudi ne dosegli kaj dosti. Čez čas smo se torej zavedeli, da smo lahko učinkoviti le s sodelovanjem. Drug pomemben vir informacij pa so bili lokalni aktivisti, s katerimi smo skušali stopiti v stik, saj bi ravno oni s temi malimi hidroelektrarnami največ izgubili, projekti bi najbolj ogrozili ravno lokalno prebivalstvo: njihove vire pitne vode, vode za živino, pridelovalne površine, ki bi jih jezovi poplavalili. Tako večinoma, razen v res redkih primerih, nismo bili mi tisti, ki smo začeli opozarjati na problem, ampak smo le prišli pomagat ljudem, ki so na problem že opozarjali. To je vsaj na začetku potekalo tudi povsem brez posebne zaslombe uradnih političnih institucij ali političnih strank.

Sčasoma, ko se je kampanja začela kazati kot učinkovita, so nas začele nagovarjati nekatere politične stranke, ampak smo se odločili, da z njimi ne bomo sodelovali, saj po našem mnenju varovanje okolja ne bi smelo biti tema za nabiranje političnih točk. Danes, osem let pozneje, sicer kopica strank uporablja teme, povezane z varovanjem okolja, ker se je interes javnosti tako zelo spremenil, ampak takrat temu ni bilo tako. Sam sem se iz te zgodbe nekoliko distanciral ravno zato, ker na neki točki nehote s svojimi iskrenimi prizadevanji postaneš orodje za določene politične stranke, ki te

uporabijo kot vlečnega konja za spreminjanje določenih pogledov, ne da bi bilo čisto jasno, kakšne gospodarske interese imajo te stranke v resnici v ozadju. V to past danes pade mnogo takih organizacij, še zlasti tiste, ki nagovarjajo mlade volivce. Ti večinoma padejo pod vpliv levih progresivnih strank, ki imajo vse okoljske teme kar naenkrat na svojih agendah, ampak so v resnici za nastalo stanje ravno tako soodgovorne kot vse ostale. To se mi zdi zelo grda zvijača, ker na ta način manipulirajo večinoma z mladimi, ki k problemom pristopajo iz resnične skrbi za okolje in naravo, so čustveno precej vpleteni in včasih težko k problemom pristopajo racionalno in trezno. In tako se vpletejo v neko zgodbo, ki je v bistvu nočejo zares promovirati.

Ta trend je postal precej akuten. Danes obstaja vrsta nekih okoljskih organizacij, ki se lotevajo tem, o katerih ne vedo nič ali pa vsaj zelo malo. Sam se te zgodbe nikoli ne bi lotil, če ne bi prej dobrih 25 let preživel na rekah kot kajakaš ali ob njih z ribiško palico in ob dejstvu, da sem biolog. Niti zdaj ne morem trditi, da reke popolnoma razumem, jasno pa mi je, da jih potrebujemo. Danes se številne skupine oprimejo reševanja sveta, ker čutijo željo po neki dejavnosti ali po pripadnosti neki skupini ali po tem, da bi nekaj počeli, ne pa zato, ker bi jih tematika zares osebno nagovarjala. In potem taka odločitev hitro postane kult, ljudje pa se radikalizirajo. Seveda razumem, da nekateri jezovi dajejo veliko električne energije in da jih potrebujemo, ne trdim, da je treba vse jezove porušiti. Ampak zgraditi 2000 majhnih jezov ni smiselno, ker bo škoda res neprimerno večja od koristi; uničili bomo 2000 rek, elektrike bodo dali pa vsi skupaj toliko kot en velik jez.

In kje je past takega aktivizma? Če nisi zares čustveno vpleten, se česa takega ne boš lotil, ker so te stvari res težke in zahtevajo veliko časa, neke neposredne koristi od njih pa ni. Ampak hkrati moraš potem ta čustva postaviti ob stran in biti pragmatičen in racionalen, sicer te stvari hitro spravijo v neugoden položaj. Učinkovitost naše kampanje je bila precej hitro tudi povod za kakšne čudne stvari, ko so nam razbili avto in nekaj takih stvari. Te grožnje so se vsaj meni zdele znak, da je to, kar delamo, učinkovito. Če naravovarstveni organizaciji nihče ne grozi, verjetno nečesa ne dela prav ali ne skuša stvari zares spremeniti. Mi, ki smo bili takrat mladi, fantje z vasi, sam sem bil nekoč tudi hokejist, se sicer nismo ustrašili groženj in zaradi razbitega avta ni nihče ravno jokalo. Vseeno pa je bilo nekajkrat precej neugodno, predvsem zaradi ljudi, ki smo jih pritegnili k projektu in se nam niso pridružili zgolj iz strasti, ampak so pomagali nam, potem pa so se zaradi tega znašli v škripcih. To pa res ni prijetno.

Pri takem početju je morda nekoliko težje ugotoviti, koliko učinka zares ima tvoje delo. Nekaj je mogoče izmeriti, vsega pa zagotovo ne. Zgolj mi od gradnje nobenega jezua nismo odvrnili nikogar. A bili smo zraven, bili smo del različnih sil, ki so na koncu nekoga pripravile do tega, da si je premislil. Vemo, da smo neposredno povz-

ročili odlog ali opustitev gradnje jezov v vsaj 15, če ne 20 primerih, posredno pa jih je bilo skoraj zagotovo še več zgolj zato, ker se je o tem začelo govoriti. Ampak obenem je bilo kar nekaj jezov vseeno zgrajenih. To spoznanje je kar težko prenesti. Res se trudiš, žrtvuješ svoj prosti čas in energijo, ravno ti že nekaj uspe, pa se izkaže, da so se stvari nekje drugje že zgodile. Ampak sam sem že na začetku rekel, da bo uspeh rešiti vsaj eno reko ali odvrniti gradnjo vsaj enega jezov. Če se tega ne bi lotili mi, namesto nas tam ne bi bilo nikogar in bi bilo danes pač vse pozidano.

Danes se sicer takega projekta ne bi več lotil, zanesljivo ne na tak način. Ampak takrat je ta zgodba o Balkanu rabila točno to našo intervencijo. O tem se je začelo govoriti, verjetno tudi zaradi nas danes obstaja na desetine organizacij, ki se ukvarjajo s to problematiko, vsaka v svoji državi, ker se na lokalno okolje vsak najboljše spozna. In ko so me na začetku spraševali, kaj je moja želja, sem vedno odgovarjal, da želim čimprej priti do tam, ko se nam s tem ne bo treba več ukvarjati, pri petdesetih bi rad počel druge, bolj umirjene stvari. To pomeni, da nam je nekako uspelo. Kajti, več kot je takih komarjev, težje jih lokalne oblasti utišajo. Tri še nekako utišaš, sto pa jih ne moreš. In zdaj sodelujemo, si izmenjujemo informacije, delimo izkušnje o tem, kako kaj storiti, katerim napakam se izogniti. Sami tako zadnja tri leta delujemo le še doma; vmes sem sam pregorel in spoznal, da tako ne gre več naprej in da nima smisla početi nekaj iz ljubezni do nečesa, česar potem nimaš več časa početi. Nisem imel časa več ne za kajak ne za ribolov, zaradi česar sem se tega sploh lotil. Ne smeš si odžagati veje, na kateri sediš. Sedaj sem vpleten do te mere, da imam še vedno čas za ribe in kajak. Zelo dvomim, da bo katerakoli od teh zmag kdaj dokončna. Vedno se bodo pojavljali novi investitorji, ki bodo skušali že ustavljene projekte znova obuditi. Kar nekaj takih poskusov smo ravno lani spremljali v Makedoniji in v Črni gori. Res pa je, da se zavedanje o problematiki spreminja in da vedno več ljudi razume, da tudi hidroenergija ni brez negativnih posledic, kar še zlasti velja za male hidroelektrarne. Te so v resnici med največjimi problemi, saj v primerjavi s tem, kar od njih dobimo, proizvedejo neprimerno večjo škodo. Znana je meja velikosti jezov, ki upravičuje investicijo, ko proizvodnja elektrike upraviči okoljsko škodo. To zavedanje ima tudi zanimivo globalno dinamiko. V severni Ameriki in na Japonskem umikajo in podirajo stare in dotrajane jezove, ki ekonomsko niso več upravičeni, mi pa še kar nove. Ni čisto jasno kdaj, če sploh, bo to zavedanje prišlo tudi do nas.

Drugi problem pa je povezan s tem, da je govorjenje o zelenem prehodu, ki naj bi bil rešitev vseh možnih ekoloških tegob, največkrat samo ime načrta za dokončno uničenje narave in okolja. Žalostno je, da to razume tako malo ljudi. Realno gledano bo z naravo v Evropi konec že, če dosežemo samo polovico ciljev zelenega prehoda. In to pomeni seveda tudi konec gospodarske neodvisnosti Evrope. Naravovarstvo in okoljevarstvo sta v tej obliki popolnoma zašli; postali sta preveliki, prevelike organi-

zacije zahtevajo velike proračune, ki pa jih lahko zapolnijo le tisti, ki jim je zeleni prehod v kapitalnem interesu. Na dolgi rok je tako stanje kar pesimistično. Opozarjanje na to problematiko je seveda nujno, ampak samo po sebi ne zadošča. Potrebno je še tiho delo v ozadju, to so odvetniki, ki pikolovsko pregledujejo izpolnjevanje okoljskih standardov in zahtev zakonodaje. Obe te plati je treba uskladiti. Potrebujemo torej ljudi, ki opozarjajo na probleme in ki znajo strokovno razložiti, zakaj so take pobude škodljive, hkrati pa pravne strokovnjake, ki znajo to spremeniti v pravila. Ker dolgoročno nas lahko rešujejo samo boljši, bolj smiselni in pravični zakoni. Sicer smo obsojeni na ponavljanje večno istih bojev. Žal gredo trenutno zakonodajne pobude v obratno smer in predvidevajo še več vetrnih elektrarn, še več hidroelektrarn in podobno, ker naj bi bile te ogljično nevtralne. In take pobude seveda kličejo nove investitorje in stvari se spet ponavljajo od začetka. Tako tudi zdaj, ko opozarjamo na nevarnosti tega zelenega prehoda, delujemo kot neki obstranci in imamo največje nasprotnike ravno med mainstream naravovarstveniki. To govorjenje o nevladnih organizacijah je zato treba jemati z rezervo. Večina teh organizacij je v realnosti vladnih, saj od vlad dobivajo sredstva in propagirajo politike, ki so jim vlade naklonjene. Naravovarstvo, ki prinaša dobičke, pa pač ni zoperstavljanje pravim problemom.

O naši angažiranosti pa tole. Nikoli nismo skušali ljudem vsiljevati svojega mnenja, še zlasti ne s filmi, ki jih delamo. Prvi celovečerni film, ki smo ga naredili, je bil v celoti posvečen protestom proti jezovom in je bil res dobro sprejet po vsem svetu. Toda angažma filma ni bil ravno tak, kot smo si predstavljali. Naš drugi film, Ena za reko: Zgodba Sabe, pa uro in pol kaže lepoto reke in o jezovih govori tri minute. To je res nora reka, ki jo malokdo pozna. Od izvira do Hrvaške jo je morda videlo dvajset ljudi, ostali so jo videli po koščkih. In v filmu to reko pokažemo. To je ta naša reka. In na koncu povemo, da nameravamo tu postaviti dvanajst jezov. Pa naj si o tem vsak ustvari svoje mnenje. Tak pristop se mi zdi boljši. Lahko da se bomo odločili za jezove. Ampak potem bo to skupna odločitev. Mi smo skušali ljudem le po svojih najboljših močeh pokazati, med čem v resnici izbirajo. Ne moremo pa jim reči, kaj naj si o tem mislijo.

ŠTUDENTSKA ZASEDBA FDV

Nejc Laznik, Mila Sredojević, Ina Dalija

Akcija zasedbe FDV, ki je potekala od 8. do 14. maja 2024, ni bila le enkratni dogodek, bila je logična posledica dogodkov, ki so potekali že mesece pred tem in so bili vezani na nasilje v Gazi. Različne organizacije so organizirale protestno branje poezije, različne okrogle mize, zainteresirani študenti FDV smo tako organizirali okroglo mizo o genocidu, kjer je bilo čutiti močno podporo publike in se je študentstvo izkazalo kot zelo odzivno, kar ni ravno običajno.

Ta mobilizacijski dejavnik dogajanja v Gazi je presegal vse, kar smo v preteklih letih zaznali na kateremkoli področju, pa naj so bile to razprave o prekarnosti, stanovanjski politiki ali čemerkoli podobnem. Tako smo začeli zbirati kontakte različnih ljudi, ki so se pojavljali na teh dogodkih, in jih obveščali o nadaljevanju načrtovanih dejavnosti. V tem času nam še ni bilo jasno, kam točno bo to vodilo, saj smo najprej želeli slišati vse, ki želijo o tem izraziti svoje mnenje.

Ideja zasedbe same se je tako porodila že kar nekaj mesecev pred samo izvedbo in se nam je v tistem trenutku zdela kot rešitev, ki presega proteste in podobne akcije, saj se ti običajno dogajajo v prostoru, ga pa ne spreminjajo zares, saj so postali del vsakdana. Zasedba je bila v tem času videti kot dejanje, ki bi to lahko preseglo, ki bi v prostor poseglo in ga zares tudi precej spremenilo, še zlasti, ker v slovenskem prostoru zaresnih zasedb vse od leta 2011 ni bilo. Tako bi lahko izkazali solidarnost s palestinskim ljudstvom v krizi, pokazali, da ta kriza ni nekaj, kar bi nastalo zunaj vsakega zgodovinskega konteksta. Tudi kot študenti te fakultete smo ta kontekst kolonialnega in genocidnega razmerja videli kot nekaj, kar je vredno izpostaviti in kar je v javnem diskurzu običajno zapostavljeno. Kar nas je potem, ob nekaterih pripravah, privedlo tudi do same zasedbe fakultete, je bila njena umestitev v čas, ko se je tudi globalno začela študentska intifada in se nam je zdelo primerno to akcijo sprožiti tudi pri nas.

Niti na dan zasedbe še nismo vedeli, koliko časa bo trajala, ali bo le en dan ali bomo v resnici tam prespali. In šele, ko je odločitev o tem padla, ob osmih zvečer, smo hiteli o tem obveščati varnostnike in dekana, ki je bil takrat na dopustu. Takrat smo ljudi na skupščini vprašali, ali si želijo to spremeniti v daljšo zasedbo. Seveda smo imeli v bližini tudi pripravljene spalne vreče; bili smo torej pripravljeni na vse možne scenarije, ampak odločitev o tem je bila skupna. Hkrati pa smo to odločitev sprejeli v takem času, da so ljudje vseeno lahko odšli domov po stvari, ki so jih za zasedbo

potrebovali, dobro uro pred zaprtjem fakultete. Vedno se nam je zdel zelo pomemben ta element demokratičnosti – s to možnostjo smo računali, ampak pomembno se nam je zdelo, da ta korak sprejme celotna skupščina takrat tam navzočih ljudi. V igri pa so bili seveda še drugi pomisleki, denimo, koliko ljudi bi na koncu tako zasedbo podprli, ali jih je večina res študentov FDV ipd., saj je bilo nujno zagotoviti dovolj veliko količino ljudi, ki bi tudi legitimno lahko predstavljali študente naše fakultete, pri čemer je bila skupščina pač avtonomna in se je vanjo lahko vključil kdorkoli, ki je to želel. Tudi moderacija skupščine se je menjavala, vključeni so bili različni ljudje. Enako pozornost smo namenjali organizaciji dnevnega reda skupščin, ki je bil vedno odločitev totalne demokratičnosti. Na dnevni red je lahko dodatne predloge dodal vsak in o njih smo tudi razpravljali, če je tak predlog skupščina sprejela. Tako so vsa soodločanja o zasedbi potekala na tak način, skupščina pa je bila vedno odprta za vse. Ljudi smo vabili prek Radia Študent in prek vseh možnih kanalov, celo na dan zasedbe same smo hodili po predavalnicah in študente obveščali, da v enki poteka zasedba in da naj se nam pridružijo. Skupščine so potekale odprto, kar pomeni, da je v času poteka skupščine nanjo lahko prišel kdorkoli, povedal svoje ali pa samo poslušal druge. Trudili smo se, da je odločanje potekalo čim manj hierarhično in statično. Ljudje so se na sami zasedbi precej menjali; morda je res obstajala neka bolj stalna ekipa, ki smo imeli pregled nad dogajanjem, ampak to je bilo res potrebno ravno zaradi te velike pretočnosti udeležencev. Vsak večer se je zbralo kakih petdeset ljudi in več; številke so pač eden od kazalcev legitimnosti take akcije, in če bi bilo navzočih premalo ljudi, bi bila ta pač ogrožena.

To, kar smo problematizirali s samo zasedbo, seveda ni bilo samo dogajanje v Palestini, ampak smo želeli opozoriti, da univerza kot akter ne more biti izvzeta iz tega dogajanja v svetu. Univerza je konkretna materialna institucija in kot taka ima tudi konkretne materialne in otipljive zveze z izraelskimi izobraževalnimi institucijami. S tem seveda nismo želeli demonizirati akademikov, vključenih v te projekte, pač pa na načelni ravni opozoriti na nesprejemljivost povezav naše univerze z institucijami, ki so globoko vpete v državni ustroj izraelske države in so materialno pripomogle k izvajanju trenutnega genocida v Gazi. Med samo zasedbo se je razkrila povezava strojne fakultete, ki ni bila le institucionalna, ampak je pokazala na neposredno sodelovanje s podjetjem, ki izdeluje drone, v projektu, vrednem milijon evrov.

Tako na načelni ravni kot na vsebinski smo zato vsaj od naše fakultete želeli, da se opredeli do genocida v Gazi. FDV je fakulteta, ki se ukvarja z družbenim raziskovanjem, ki se deklarira kot ena od pomembnejših multidisciplinarnih humanitarnih fakultet v regiji in od nje smo pričakovali neko opredelitev do teh grozodejstev. Vsaj v začetku fakulteta ni pokazala kakšne pretirane vneme po sodelovanju in smo jo morali k temu nekako prisiliti, jo javno pozvati na tiskovno konferenco in jo javno soočiti z našimi

zahtevami. Do takrat nas nekako niso jemali resno, potem pa se je zgodil neki preskok in so postali resnejši sogovorec. V tem pomenu je veliko vlogo odigral medijski pritisk. Z medlimi izjavami, ki jih je fakulteta posredovala za univerzo, pač nismo bili zadovoljni in smo to prvotno izjavo univerze, ki so jo podali eno uro po našem vkorakanju, na skupščini zavrnil. Na skupščini smo namreč določili ljudi v različne afinitetne skupine in jim podelili konkretne naloge, ki naj bi jih izvedli do naslednje skupščine, od logistike do komuniciranja z mediji, družbenimi mediji ipd. Tako so bile določene tudi konkretne skupine, ki so pisale odzive in zahteve na ravnanje univerze oziroma fakultete. Tu je šlo torej za koordiniranje pritiska na univerzo, z ene strani neposredno od nas, z druge strani posredno prek raznih medijev, saj nas brez tega pritiska nihče ne bi jemal resno. To je zgodovinska izkušnja vseh teh bojev.

Komunikacija z mediji je seveda vedno taktična odločitev. Medijska podpora je nujna. Veliko dela, kontaktov in zvez smo pridobili že v preteklih letih aktivističnega dela, praktično pa ta nabor kontaktov širiš tako, da greš do vseh sorodnih organizacij in jih vprašaš, kakšne kontakte z mediji imajo in ali vedo, na koga se je smiselno obrniti, kdo so ljudje, ki se za ta vprašanja zares zanimajo. Dejstvo je namreč, da ljudje, ki imajo interes poročati, to naredijo dobro. Novinarji, ki se z nekimi temami ukvarjajo pogosteje, o njih več vedo in nanje se je v takih primerih pametno obrniti neposredno. In ker je bilo naklonjenega poročanja kar nekaj, se je zgodilo, da smo od popolnoma neznanega podjetja dobili petdeset pic, da so nam posamezniki nosili hrano, nam pisali na Instagramu in podobno. In takih ljudi je bilo petdeset, šestdeset, ne le nekaj. In to je bilo posledica dela teh afinitetnih skupin. Ena se je primarno ukvarjala, denimo, le z družabnimi omrežji. Ena z mediji. Ena skupina je agitirala po terenu, na Škisovi tržnici. Seveda pa smo vse ljudi kontaktirali tudi preko povsem zasebnih kontaktov. Vsak od nas je skušal kontaktirati ljudi, ki sploh niso vedeli, kaj se dogaja, in niso bili del tega kroga. Taka množica ljudi avtomatsko pritegne medijsko pozornost, to pa znova pritegne ljudi, ki jih sicer nikoli ne bi nagovorili. Čez dan je bilo na zasedbi manj ljudi, veliko jih je bilo na predavanjih, v službi in podobno. Če pa je bila napovedana tiskovna konferenca ali dogodek, ki je zahteval večjo prisotnost, smo vsi dve uri pred tem klicali vse, ampak res vse, ki smo jih lahko priklicali. Ta množičnost je, še enkrat, nekaj, kar ima neko težo. Ne potrebuješ je nenehno, ampak ko jo, pa jo zares.

Drugače pa pri takih dogodkih nikoli ne veš zares, kako uspešen si. Res se nam je zdel velik korak, ko smo vkorakali na fakulteto, mimo vseh robokopov, ki so s ščiti in v izgredniški opremi stražili vhod. Nepojmljivo je bilo, da smo uspeli priti mimo njih in na fakulteto. Ampak to ni občutek, da si zares uspel, da je bitka končana. Pomemben dogodek je bila tudi izredna seja senata, kjer smo v bistvu od njih dobili to, kar smo zahtevali. Tudi to je bil tak moment, za katerega smo si prizadevali. Ampak občutki so bili precej mešani. Pred to sejo smo sicer vedeli, da je vodstvo po množici

pregovarjanj nekako na naši strani, da je vsaj vodstvo fakultete pripravljeno podpreti našo izjavo. Ampak tako izjavo mora nato potrditi še senat. In na tem senatu smo v resnici spoznali, da glavni problem niti ni bilo vodstvo fakultete, ampak katedre, kjer nas sicer učijo, kako do genocida pride in kako se ljudje proti temu borijo. In vse skupaj je bilo potem res čudno, ker nismo imeli dovoljenja, da sami skomuniciramo z mediji to, kar se je zgodilo, in smo čakali zaključek seje senata. In potem smo imeli na to temo še isti večer srečanje z rektorjem univerze. Tu smo sicer res dobili nekakšno potrditev naših prizadevanj, ampak res medlo. In tudi to ni bil zares konec, ker smo morali to prediskutirati še na skupščini. In potem tudi to še ni bilo čisto to, ker se je skupščina odločila, da se zasedba prekine. Ne konča, prekine. V resnici smo na tej točki spoznali, da nam je uspelo na neki nenavaden način. Če je namreč vodstvo sprejelo naše zahteve, potem nismo bili več na sovražnem ozemlju. Zasedba je tako izgubila svoj disruptivni značaj in bolj smiselno se nam je zdelo, da jo končamo. Kar je bil nekako konec, ampak ne čisto zares. Skupščine so se sicer tudi po zasedbi nadaljevale, ampak z zmanjšano frekvenco, še zlasti ko sta se približala izpitno obdobje in čas počitnic. In to je bil še dodaten udarec tej disruptivnosti; če ne poteka pedagoški proces, nikogar zares ne motiš. Z novim akademskim letom smo sklicali novo skupščino, kaj bomo naprej, se pogovarjamo sproti. In na skupščinah je znova več ljudi.

Zmanjšanje intenzivnosti dogajanja pa je bilo tudi posledica tega, da je veliko tovarišev enostavno pregorelo. Tak dogodek je tako psihično kot čustveno res neverjetno zahteven proces. Ko si v pogonu štiriindvajset ur na dan, rabiš ljudi, ki taktično druge ljudi pošiljajo domov spat. To so pomembne izkušnje. Smiselno je razmišljati o tem, kako varčevati z ljudmi, ne da bi pri tem izgubljal vsebino ali formo. To je tak nasvet za učbenike. Paziti je treba na ljudi, paziti drug na drugega. In meriti je treba visoko. Ljudi je treba izobraževati, se pogovarjati z njimi, deliti z njimi izkušnje. Mogoče ta podvig ne bo uspel, ampak ti ljudje bodo ostali aktivni državljani in bodo to znanje porabili nekje drugje, morda šele čez več let. In to šteje. Drug tak nasvet je pozorno delo z mediji. To je najučinkovitejša oblika zaščite tovarišev. Medijska pozornost je zaščita pred agresijo. In po Evropi so se po fakultetah pojavljali res grozni pritiski. In tretji nasvet je, da se je treba pogovarjati z ljudmi, ki imajo podobne izkušnje. Mi smo spraševali ljudi, ki so bili na zasedbi filofaksa, vse: kako je bilo tam s policijo, kako je bilo s pravnimi vidiki, kaj je res nujno potrebno. Kakšni nasveti so videti smešno. Večkrat smo slišali, kako nujno je spati in skrbeti za normalno prehrano. Ampak to so take majhne stvari, na katere sam ne pomisliš, ampak se pokažejo za res pomembne kak četrti ali peti dan neprestanega skupnega bivanja v skupnem prostoru. Paziti je treba drug na drugega.

Kar se tiče torej uspešnosti te zasedbe, je bila velik uspeh zasedba sama. To je bil uspeh mobilizacije in normaliziranja neke protestne forme, ki je nekako zamrla in se v našem prostoru zadnjih dvajset let skoraj ne pojavlja več. Uspeh je bila tudi organiziranost,

sam potek zasedbe. Seveda je še veliko prostora za izboljšave, ampak to je bil poskus udejaniti demokratično, horizontalno formo vodenja takega dogodka, ki se je izkazala kot dokaj uspešna. Skupščina, afinitetne skupine, vključevanje ljudi v procese odločanja, vse to je bilo nekaj precej novega. Tako smo slišali nekaj res pohvalnih besed o demokratičnosti te zasedbe, od tega, koliko se menjajo ljudje, ki moderirajo skupščino, kako je bolj pravično razmerje med spoli, da je precej drugačno vzdušje, kot je bilo, denimo, na zasedbi filozofske fakultete pred leti. Vsebinsko pa je bila seveda zasedba bolj problematična. Tako problem kot zahteve bi lahko zastavili širše, zahtevali več. Vrste stvari sploh nismo naslovili, od kolonialnih razmerij, politične ekonomije, akademske produkcije. Dosegli smo, da je FDV podal izjavo, ki jo je zahtevala in tudi spisala naša skupščina. In to je nedvomno bil element politizacije, posledica vključitve velikega števila ljudi. To je seveda dobro. Ampak videti je, kot da smo to počeli zaradi humanitarne krize, ne pa zato, ker je zahteva po prekinitvi genocida politična. Tega vidika nismo uspeli dovolj poudariti, še zlasti ne v komunikaciji z mediji, čeprav je bil eden od glavnih ciljev zasedbe poudariti, da genocid ni nekaj normalnega. In mogoče je tako tudi malo smešno, da nam veliko ljudi, ki niso bili čisto pri stvari, danes priznava zasluge za priznanje Palestine, s čimer res nismo imeli nič.

Če pa pogledamo z vidika nevarnosti, je z zasedbo fakultete vedno v igri cel kup stvari. Ni nekako zares nevarna policija. O tem smo se posvetovali z nekaterimi pravniki in starejšimi kolegi. Policija zaradi avtonomije univerze nima vstopa vanjo, razen če je eksplicitno ne pokliče vodstvo fakultete. Nekaj nasvetov o varovanju smo dobili od tovarišev iz tujine, predvsem o tem, kako zaščititi tuje študente. Zanje je bila stvar precej bolj tvegana kot za nas, ampak k sreči ni bilo potem nobenih takih težav. In nekaj pomislov je bilo seveda o tem, kaj to pomeni za naše nadaljnje kariere, ali bomo razjezili kakega profesorja. A te pomisleke je odtehtalo to, da smo vedeli, kaj počnemo. In ko kolesje steče, o tem ne razmišljaš več. Ko smo enkrat vkorakali na fakulteto, nas je prevzelo dogajanje samo in bilo je res lepo videti toliko ljudi, ki se zavzema za isto stvar, čutiti to atmosfero. Ta množica, kolektiv in ta zanos te nekako poneseta in veš, da bi ti tovariši v stiski pomagali in ti stali ob strani. In dogovorjeno smo imeli tudi pravno pomoč, če bi prišlo do kakšnih nenavadnih dogodkov, kar je tudi dobro imeti v zavesti. Lepo je bilo čutiti to solidarnost in takrat ne razmišljaš o svoji karieri, ampak vidiš, da nam je vseeno uspelo nekaj: da tudi če ne bomo dosegli zastavljenega cilja, se je zgodilo nekaj res pomembnega, velikega.

To, kar se je izkazalo kot res pomembno, je bil mogoče ravno ta element skupnega življenja. Skoraj vsi ljudje, tudi ti, ki sicer niso del našega kroga, po koncu zasedbe poudarjajo, kako pogrešajo ta element skupnosti. Ta atmosfera, družba ljudi, ki delajo za isti cilj, je res nekaj nepredstavljivega. Uspelo nam je ustvariti neki prostor, kjer se je dogajala politika, kjer smo se vsi čutili deležne, aktivne in pripadne temu procesu. To je bilo nekaj neprecenljivega.

REFERENDUM O VODI, INŠTITUT 8. MAREC

[8. marec](#)

Mojca Lukan

Inštitut 8. marec je nastal pred nekako osmimi leti in je bil na začetku razmeroma nepoznan. Nastal je kot skupina podobno starih prijateljev, ki smo nekoliko naivno razmišljali o tem, da bi se dalo nekaj narediti za lepši in pravičnejši svet. Ravno ta »naivnost« pa nam je v bistvu omogočila, da smo mislili in se lotevali stvari, ki se jih drugi niso. Prva večja stvar, ki smo jo kadarkoli naredili, je bila kampanja »Jaz tudi«, saj je bila naša prva želja, da bi se lotevali tem neenakosti ljudi, ki bi hkrati nagovarjale tudi feministična vprašanja. V času gibanja »Me too« po vsem svetu smo tako začeli v Sloveniji zbirati anonimna pričevanja in zgodbe o spolnem nadlegovanju in nasilju. Zelo hitro smo jih zbrali več sto, in ko smo jih analizirali, se je med drugim pokazalo, da je v Sloveniji zelo velik problem vprašanje definicije posilstva. To spoznanje je predstavljalo izhodišče za naš prvi večji podvig. Ob pomoči pravnikov smo napisali predlog zakona, naše videnje tega, kakšna bi ta definicija posilstva morala biti. To je bil takrat za nas kar velik zalogaj; gledali smo, kako je to urejeno v drugih državah, brali smo knjige, članke na internetu, v skupini pa je bila tudi študentka prava, ki je prevzela velik del priprave zakona.

Ko imaš tak zakon napisan, moraš, če ga hočeš vložiti v državni zbor, zbrati 5000 overjenih podpisov. To so podpisi, ki jih je treba podpisati na upravni enoti in jih overiti, kar je nekoliko zahtevnejša naloga kot podpis peticije na spletu. No, v resnici overjene podpise lahko oddajo prek spleta tudi vsi tisti, ki imajo Sigen-co, in takih ljudi je kar nekaj. Veliko vprašanje takrat je bilo, kako in kdaj bi se tega zbiranja lotili. Ravno takrat pa se je zgodilo še nekaj: igralka Mia Skrbina je spregovorila o svoji zgodbi spolnega nasilja, kar je imelo v javnosti velik odmev. To smo prepoznali kot trenutek, ko je treba začeti s postopki za sprejem tega zakona, in v nekaj dneh smo tako odšli v parlament ter tam povedali, da imamo pripravljen zakon in da želimo začeti z zbiranjem podpisov.

V takih primerih se sproži uradni postopek, pri čemer te vodijo (Služba za podporo pobudnikom v okviru Generalnega sekretariata Državnega zbora) pri tem, kako se tega lotiti čisto tehnično. Na sestanku ti povedo, kaj mora biti na obrazcu izpolnjeno, da je

podpis veljaven, odgovorijo na vprašanja, ki jih imaš v tem postopku, in podobno. Po tem povsem tehničnem delu je treba (v 60 dneh) zares tudi zbrati teh 5000 podpisov in jih vložiti v državni zbor, kjer preverijo, ali so vsi podpisi veljavni. Zbiranje podpisov smo se lotili prek promocije na vseh takratnih družbenih omrežjih (Facebook, Instagram), naredili smo spletno stran, sklicevali tiskovne konference itd. Medije smo nagovarjali precej spontano; na spletu smo poiskali naslove infomailov in jim poslali vabilo, v katerem smo jim povedali, kdo smo, kaj delamo ter kdaj in kje bomo imeli tiskovno konferenco. Čeprav je bilo nemogoče ugotoviti, ali se bo kdo tam zares pojavil, smo izvedli vse napovedane tiskovne konference. Če ni bilo nobenega novinarja, smo vseeno povedali, kar smo nameravali, se posneli in tiskovno konferenco v živo oddajali na Facebooku. Hkrati pa smo želeli do ljudi pristopiti tudi fizično, kar je predstavljalo resno težavo, ker nas je bilo pač premalo. Prek socialnih omrežij smo za sodelovanje prosili prostovoljce in presenetilo nas je, koliko ljudi se je odzvalo na našo prošnjo po pomoči. Ljudje so bili zares pripravljeni sodelovati, namenjati svoj prosti čas neki ideji, biti del nečesa, kar se nam je zdelo res lepo. Tako smo s temi ljudmi vzpostavili mrežo sodelavcev po vsej Sloveniji in seveda precej časa namenjali tudi komunikaciji in sodelovanju z njimi. V živo smo tako zbrali res veliko podpisov, kar se je tudi pozneje pokazalo kot nekaj zelo dragocenega, česar ne smemo zanemariti in upati, da bo splet zadoščal, saj na ta način ne moremo doseči vseh ljudi. Teh 5000 podpisov smo nato zbrali presenetljivo hitro, kar nas je kar malo presenetilo in seveda razveselilo.

Nato pa se o zakonu glasuje v državnem zboru. Poslanci in poslanke ga sicer pravno s pomočjo amandmajev lahko uskladijo z veljavno zakonodajo ali pa ga tudi popravljajo do neprepoznavnosti, ampak o njem morajo glasovati. Naša naslednja naloga je zato bila, da jih prepričamo, da bodo zakon tudi hoteli podpreti. Zato smo na spletu poiskali elektronske naslove vseh strank v državnem zboru in jim že med zbiranjem podpisov poslali pošto, v kateri smo jim razložili, kaj počnemo in da bi nam zelo veliko pomenilo, če bi nam bili pripravljeni prisluhniti. Ideja je bila, da vsaki stranki posebej, individualno, na sestanku predstavimo naš predlog in razložimo ozadje te pobude, kadarkoli bodo pač imeli čas za nas. Na to pobudo se nista odzvali le dve stranki, z vsemi ostalimi pa smo se nato sestali, jim predstavili naš predlog zakona, zgodbe, ki smo jih zbrali, in razloge, zakaj je osnutek zakona sploh nastal. Na sestankih so bili praviloma poslanci teh strank, ki so nato o zakonu tudi glasovali, in sestanki so potekali v prijaznem, spoštljivem in konstruktivnem okolju.

Predlog zakona se po vložitvi podpisov obravnava v za to pristojnem odboru, kamor te povabijo predstaviti svoj predlog zakona in nagovoriti tam prisotne poslance. V tem odboru se nam je zgodila ena od zelo lepih stvari te kampanje, ko sta po predstavitvi Nike Kovač, ki je predstavljala zgodbe žensk žrtev spolnega nasilja, obe poslanki, prisotni na predstavitvi, dejali, da bosta zakon podprli. Prva je bila Iva Dimić iz NSi,

druga pa Nataša Sukič iz Levice. To je bila zelo pomembna lekcija: da se namreč ob pravih vprašanjih in ob vrednotah, ki so skupne vsem ljudem, lahko povežejo ljudje iz popolnoma različnih političnih polov. Tako smo si po tej izkušnji obljubili, da nikoli ne bomo diskriminirali nobene stranke in da bomo nagovarjali vse, saj nam največ pomenijo pač vsebina in vrednote, ne pa kateri stranki kdo pripada.

Na dan dejanskega glasovanja te povabijo, da imaš govor, kar smo seveda sprejeli kot zadnjo priložnost, da še zadnjič nagovorimo poslance in poslanke, in potem se o zakonu glasuje. Naš predlog zakona je bil takrat sprejet, in sicer z veliko večino glasov poslancev: od 90 sta mu nasprotovala le dva poslanca. To pomeni, da so idejo podprli tako z levega kot z desnega pola in pokazali, kako se ob res vsebinskih vprašanjih lahko povežemo ne glede na siceršnja politična prepričanja.

Referendum o vodi je bil naslednja stvar, ki smo se je lotili. Nikoli si nismo predstavljali, da bomo kadarkoli organizirali referendum, še manj pa, da bomo organizirali okoljski referendum, saj to ni bilo primarno področje našega zanimanja. Nagovorila nas je Alenka (Kreč Bricelj, ki je od takrat del našega inštituta), okoljska aktivistka, ki nas je poprosila za pomoč v imenu združenja okoljskih organizacij. Te so bile vse mnenja, da je zakon, ki ga je sprejela takratna vlada, zelo škodljiv za okolje in da ljudem omejuje dostop do vode. Vse okoljske organizacije so bile proti zakonu in so želele izvesti referendum, ampak nihče od njih ni točno vedel, kako se lotiti take kampanje, mi pa smo, po drugi strani, našo lastno kampanjo ravno takrat uspešno zaključili. Vsi v inštitutu smo se strinjali, da je že sprejeti zakon grozen, saj je omogočal gradnjo tik ob vodi ali celo na njej, privatizacijo in onesnaževanje vodnih virov, in vsi smo bili prepričani, da se te kampanje moramo lotiti, saj nihče noče živeti v družbi, kjer bi uničili neko tako pomembno dobrino.

Možnosti demokratične participacije navadnih ljudi so v Sloveniji kar dobro urejene. Referendum je ena od teh možnosti, ki pod sicer zelo strogimi pogoji omogoča tudi razveljavitev že sprejetih zakonov. Če tak referendum uspe, potem zakon pade in vlada identičnega zakona ne sme sprejeti še enkrat, vsaj v roku enega leta ne. Toda za razliko od predloga zakona, za katerega potrebujemo 5000 podpisov, jih za referendum potrebujemo 40.000, ki jih je treba zbrati v 35 dneh, pa še za sam začetek zbiranja podpisov je potrebnih 2500 podpisov volivcev, ki pobudo za referendum podpirajo. Postopek je sicer tehnično precej podoben že opisanemu: v državni zbor prideš z obrazci, poveš, kaj bi rad počel, potem pa te pristojne službe vodijo skozi vse tehnične postopke. Podpisi se zbirajo na enak način kot za vložitev zakona; obrazec je isti, postopek overjanja in zbiranja podpisov prav tako, le precej več jih potrebujemo.

Vsaka napaka na podpisu pa veljavnost obrazca izniči. In ker se nam je zdelo nesprejemljivo, da bi ljudje šli skozi celotno proceduro overitve svojega podpisa, pa bi ta potem na koncu ne štel, smo čisto vsak podpis pregledali ročno. Že v izhodišču smo se odločili, da jih bomo zbrali več kot le zahtevanih 40.000, saj jih po oddaji, če se izkaže, da jih ni dovolj, ni mogoče oddajati naknadno. Na koncu smo tako ročno pregledali 60.000 podpisov. To je bilo kar smešno, saj nismo imeli ne sredstev ne resnične pisarne. Podpise smo shranjevali pri Niki Kovač v stanovanju, jih šteli in številčili, da bi videli, koliko jih imamo. In to so bili res kupi papirja, Nikino stanovanje pa dober mesec dni popolnoma absurdno, nastlano s papirji in z vsemi, ki smo se tam vsak dan srečevali in te glasovnice šteli.

Ta odsotnost financ je bila res nekaj čudnega in predmet številnih novinarskih vprašanj. Bencin za vožnje smo plačevali iz svojega žepa in bili smo prepričani, da v bistvu ne rabimo financiranja. Da temu ni tako, smo ugotovili v tistem trenutku, ko je vlada kot pobudnik zakona, proti kateremu smo nastopali, praktično čez noč na praktično vse naslove v državi razposlala letake z res lažnivimi in zavajajočimi informacijami. Na tej točki smo ugotovili, da so si to lahko privoščili, ker imajo denar, kot ga imajo tudi za jumbo plakate in podobno. In da jim bomo težko kos, če ne bomo imeli nekih sredstev na voljo tudi mi sami. Tako smo prosili ljudi za donacije, s katerimi smo krili nakup letakov, osnovne stvari pač. In presenetilo nas je, da so se ljudje v resnici odzvali v dovolj velikem številu, da smo iz teh prispevkov plačali nekatere osnovne stvari. Kar je bilo pomembno.

Poudariti moram še eno od velikih težav te kampanje. To namreč ni bilo samo nesorazmerje finančnih virov, ampak dejstvo, da jih je vlada uporabljala za tako zelo očitne laži. Na soočenju na televiziji z nami so se tako pretvarjali, da govorimo iste stvari, da je njim tudi mar za stvari, ki jih je zakon v resnici ogrožal: dostop do obale, vodo kot javno dobro, neokrnjenost vodnih virov. V nekem trenutku smo tako vsi govorili iste stvari, zaradi česar je bilo zelo težko pokazati, kaj je res. Težko je namreč pričakovati, da bodo vsi ljudje šli prebrat zakon, da bi videli, kdo ima v tej zgodbi v resnici prav. Na koncu smo prišli na idejo, da smo na njihovem letaku popravili oziroma obkrožili laži in povedali, kakšna so dejstva in kateri relevantni zakoni to urejajo. Prav tako smo na posnetke s soočenj zmontirali x-e ob vseh lažeh in ob tem povedali, kaj je res in kako to ureja zakon, da je bilo vsaj malo bolj jasno, kaj drži in kaj ne. Je bilo pa res težko. In v resnici je bilo težko in nekaj zelo novega tudi to, da so nas začeli osebno napadati ljudje na pozicijah moči: predsednik vlade, predsedniki strank, poslanci. Mi smo bili takrat vsi precej mladi, mlajši od 25 let, deležni pa smo bili res absurdnih obtožb. Predsednik vlade Janez Janša je na nekem televizijskem soočenju, denimo, trdil, da se gremo ta referendum zato, ker želimo zgraditi vile na obali. In del teh obtožb se je prijel; komentar teh obtožb so od nas pričakovali novinarji, in tega je bilo res veliko. Vedeli

pa smo, da imamo prav in da nas napadajo, ker gre naši kampanji dobro, tako da smo se na večino takih pritiskov zato lahko odzvali s humorjem. Na neki novinarski konferenci smo tako novinarjem začeli spontano razlagati, kaj v resnici imamo; sama sem povedala, da žal nimam vile in da so moje najbolj vredne stvari telefon, kolo in sončna očala. Take ideje so bile spontane; pa tudi do tistih bolj domišljenih smo prišli tako, da smo pač sedeli na sestankih, se pogovarjali in iskali ideje toliko časa, dokler nismo našli take, ki se nam je zdela dobra. Tako smo prišli do zamisli o sloganu, o grafični podobi z roko s kapljico, o uhančkih, ki smo jih ljubkovalno imenovali Vizjakove solze, ker se nam je domislica zdela pač smešna. Sedeli smo in se pogovarjali in premlevali ideje, dokler med tisoč slabimi idejami nismo našli ene dobre. Sami smo naredili letak in ga oblikovali, sami smo poiskali tiskarno in jih stiskali. Eno od vodil pri kampanji je bilo, da je tisto, kar se nam zdi zanič, zanesljivo zanič za vse, kar se nam zdi zabavno, pa utegne morda biti zabavno še komu. Tako je nastala tudi zamisel o tem, kako se odzvati na tisto vladno zloženko. Ljudi smo prek družabnih omrežij preprosto naprosili, naj napišejo sosedu pismo, v katerem bodo povedali, da bodo podprli ta referendum, in mu pojasnijo zakaj. In iz tega je izšlo neko res lepo gibanje, ko so ljudje pisali pisma in jih potem puščali naokoli – to seveda še zdaleč ni doseglo toliko ljudi, kot jih je tisti plačani letak, ampak ta iz stiske porojena ideja je vseeno delovala, čeprav na neki drugi ravni.

Take so v bistvu vse naše kampanje: spomnimo se, kako bo potekala, potem pa sedimo in premlevamo in premetavamo ideje. Na začetku kampanje narišemo velik koledar, kamor vpišemo fiksne datume: kdaj je dan oddaje podpisov, kdaj je dan referenduma, kdaj je treba narediti kakšno stvar. In potem si izmišljamo stvari, dogodke, ki bi jih lahko pripravili. Take dogodke nato umestimo na koledar in poskrbimo, da se zgodijo. Kar je pri vsej kampanji mogoče še vredno omeniti, je, da smo bili ves čas poteka kampanje prepričani, da referendum ne bo uspešen. Kljub temu smo pri svojem delu vztrajali, ker smo si rekli, da je vsebina, za katero stojimo, prava in da si bomo tudi v primeru poraza lahko rekli vsaj to, da smo naredili vse, kar smo lahko. Nika Kovač je imela tako za dan razglasitve rezultatov pripravljen le govor o porazu; sploh ni imela govora za drugi možni scenarij. Do takrat ni nastopala na nobeni tiskovni konferenci in na nobenem soočenju, saj so na teh nastopali zgolj strokovnjaki ali pa ljudje iz nevladnih okoljevarstvenih organizacij, ki se s tem dejansko ukvarjajo, na zadnji tiskovni konferenci pa je hotela nastopiti, da pač ona predstavi to bolečo novico in da ta žalostni trenutek vzame nase. Vsi smo bili res prepričani, da smo izgubili, ampak da smo vseeno naredili nekaj, kar je bilo prav, po svojih najboljših močeh, in da je bilo tako tudi prav, saj se je pokazalo, koliko je ljudem mar. Oblikovala se je zelo velika skupnost ljudi, kar nam je dajalo motivacijo za nadaljnje delo, saj se je pokazalo, koliko so ljudje pripravljeni vložiti v take projekte. In tolažili smo se z mislijo, da sicer ta referendum ni uspel, ampak bo pa mogoče kakšen drug, in da imamo tako neko pomembno izkušnjo

za nadaljnje delo. Potem pa smo videli te zares neverjetne rezultate (zakon je zavrnilo 86,75 odstotka volivcev, ki so se udeležili referendumu).

To je bil še en opomnik, da na ravni vsebine ljudi povezuje mnogo več, kot se običajno zavedamo, ker je večina ljudi pametna in dobronamerna. In da ljudje razumejo in prepoznajo iskrenost namenov in pomembnost vsebine, še zlasti, če gre za nekaj tako pomembnega, kar bi v resnici lahko oškodovalo čisto vse. To zavedanje nam je pri dosedanjem delu pomagalo in je verjetno pomemben del tega, da so nam do sedaj uspele še vse dosedanje kampanje.